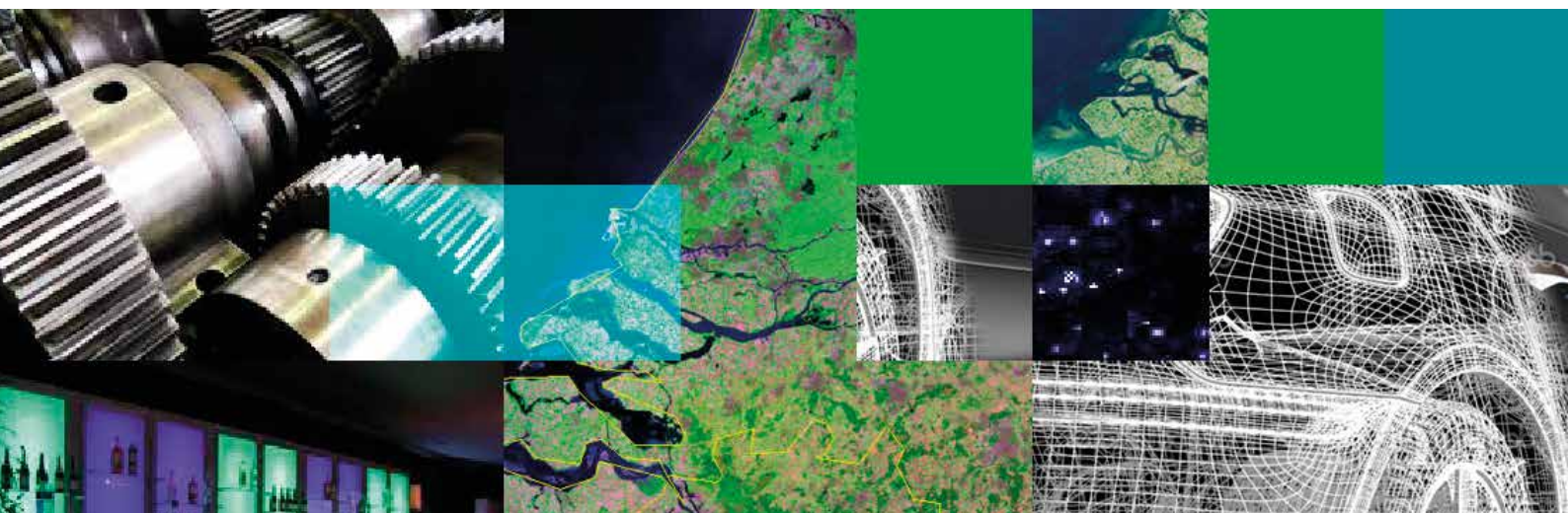

Delta-regio in de hoogste versnelling

Actieplan Economische Structuurversterking

Bergen op Zoom, december 2014

Inhoudsopgave

	Voorwoord	4
	Beschouwende samenvatting	6
1	Aanleiding	9
2	Actieplan	10
	2.1 Topcluster Biobased Economy	13
	2.2 Topcluster Maintenance	15
	2.3 Topcluster Logistiek	19
	2.4 Energie en grondstoffen	21
	2.5 Ondernemerschap	23
	2.6 Human Capital	25
	2.7 Bereikbaarheid	27
	2.8 Technologieontwikkeling	29
	2.9 Acquisitie	30
3	Financiering en uitvoering	32
4	Tot slot	32
	 Bijlage 1 Projectfiches	 36
	Bijlage 2 Kenschets economie Zuidwest-Nederland	49

Voorwoord

Op koers

Vrijdag 4 april 2014. Het vreselijke nieuws bereikt ons dat Philip Morris na ruim 30 jaar stopt met de productie van sigaretten in Bergen op Zoom. Ruim 1.200 medewerkers verliezen hun baan en nog eens honderden getroffen toeleveranciers gaan een onzekere toekomst tegemoet. Het besluit van Philip Morris betekent een gigantische klap voor de stad en de regio in een tijd waarin de arbeidsmarkt door andere ingrijpende sluitingen en ontslagrondes in West-Brabant en Zeeland toch al stevig onder druk staat. Hoogste tijd om koers te bepalen en de zeilen te hijsen. Met een ongekende drive is gewerkt aan een plan van aanpak met aandachtsgebieden en acties voor een gezonde en concurrerende economische structuur. Want kansen liggen er nog steeds genoeg. Met de topsectoren Biobased economy, Maintenance en Logistiek als ijzersterke troeven voorop. Maar hoe zet je die troeven zo goed mogelijk in? Hoe maak je kansen nu daadwerkelijk concreet? Welke stakeholders betrek je daarbij? Het Actieplan dat u nu in handen heeft, geeft antwoorden op die cruciale vragen. Het is een onmisbaar kompas dat ons in deze uitdagende tijden de juiste richting wijst. De golven zijn nu misschien nog hoog. De wind waait nog van voren. Maar die zal draaien, daar zijn we van overtuigd.

Frank Petter,
burgemeester van Bergen op Zoom

Bert Pauli,
gedeputeerde provincie Noord-Brabant

Ben de Reu,
gedeputeerde provincie Zeeland

Het Actieplan is opgesteld door de Taskforce Economisch Structuurversterking:

- Erik van Merrienboer (*Provincie Noord-Brabant, voorzitter*)
- Theo Wingens (*Gemeente Bergen op Zoom*)
- Annemarie Vrijenhoek (*Gemeente Bergen op Zoom*)
- Leo Leynse (*Provincie Zeeland*)
- Willem Sederel (*Stuurgroep Biobased Economy Strategic Board Delta Region*)
- Cor Kloet (*Stuurgroep Maintenance Strategic Board Delta Region*)
- Arn van der Vorst (*Stuurgroep Logistiek Strategic Board Delta Region*)
- Lia Voermans (*Strategic Board Delta Region*)
- Jeroen Heijs (*Ministerie van Economische Zaken*)
- Jan Pelle (*BOM*)
- Paul Nijskens/Freek van den Heuvel (*Rewin*)
- Cees Budding (*RWB*)
- Jan Steneker (*Philip Morris*)

Het Actieplan is vastgesteld in de Stuurgroep:

- Bert Pauli (*Provincie Noord-Brabant, voorzitter*)
- Erik van Merrienboer (*Provincie Noord-Brabant*)
- Ben de Reu (*Provincie Zeeland*)

- Frank Petter (*Gemeente Bergen op Zoom*)
- Ton Linssen (*Gemeente Bergen op Zoom*)
- Arjan van der Weegen (*Gemeente Bergen op Zoom*)
- Frank Hommel (*Gemeente Tholen*)
- Annemarie Vrijenhoek (*Gemeente Bergen op Zoom*)
- Joost Ansems (*Gemeente Bergen op Zoom*)
- Jeroen Heijs (*Ministerie van Economische Zaken*)
- Wolter Leiseboer (*Ministerie van Economische Zaken*)
- Mark Waasdorp (*Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid*)
- Arjan Dikmans (*Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid*)
- Janny van den Berge (*UWV*)
- Bob Bergkamp (*rpA West-Brabant*)

Coördinatie en redactie:

- Gerbrand Hoek (*Provincie Noord-Brabant*)
- Simone Vincken (*Gemeente Bergen op Zoom*)
- Dietmar Lemmens (*Gemeente Bergen op Zoom*)
- Cees Budding (*RWB*)
- Leo Leynse (*Provincie Zeeland*)
- Vic van den Broek (*Strategic Board Delta Region*)
- Met dank voor de geleverde input vanuit: *Rewin, BOM, Impuls, RWB, DIWCM.*

Beschouwende samenvatting

De economie van Zuidwest-Nederland/Delta-regio heeft door de beëindiging van de sigarettenproductie van Philip Morris in Bergen op Zoom een gevoelige klap gekregen: ontslag van 1.170 medewerkers. Als we het effect op de werkgelegenheid bij toeleverende bedrijven meerekenen, zijn dat er meer. En dit grote verlies aan banen, dat vooral de stad Bergen op Zoom en omgeving heeft getroffen, staat niet op zichzelf. Er hebben zich namelijk recent in de zuidwestelijke regio ook andere ontslaggolven voorgedaan bij productiebedrijven die gedurende jaren aan de basis van de regionale economische structuur hebben gestaan. De economie van de regio, die voor een groot deel is gebaseerd op technische productiebedrijven, werd voor de zoveelste keer in het hart getroffen. Er moest dan ook iets gebeuren om verdere afkalving tegen te gaan.

De direct betrokken partijen in Zuidwest-Nederland hebben de handen ineengeslagen en gekozen voor een aanpak op twee fronten. Per direct werd gestart met de begeleiding van werkloos geworden arbeidskrachten naar nieuw werk. Philip Morris heeft op de eigen site én voor de eigen ex-werknemers het Mobiliteitscentrum opgezet. Parallel hieraan is vanuit de daartoe opgerichte Taskforce 'Van werk naar werk' als eerste concrete actie het zogeheten Werkcentrum in Bergen op Zoom gerealiseerd. De eerste resultaten van beide centra kunnen al worden ingeboekt.

Met een effect op de werkgelegenheid op lange(re) termijn is gekozen voor versteviging van de basis waarop de regionale economie moet steunen, namelijk een nieuwe toekomstgerichte en concurrerende, industriële economie; een 'smart industry'. Wij hebben hierbij een economie voor ogen waarbinnen industriële sectoren zich met elkaar verbinden, er slim gebruik wordt gemaakt van digitale kansen, cross-overs en innovaties ontstaan en waarbinnen creativiteit leidt tot nieuw en excellent ondernemerschap. Om in de uitvoering van deze mega

opgave versnelling te kunnen aanbrengen, is de Taskforce 'Economische Structuurversterking' in het leven geroepen, met als opdracht de opzet van een actieplan voor de komende twee jaar. Er is hard aan getrokken om dit te realiseren. Beide Taskforces worden overkoepeld door een Stuurgroep.

Het nu voor u liggende Actieplan is het resultaat, dat in samenwerking met alle stakeholders in onze regio in korte tijd tot stand is gekomen.

Het plan is gebaseerd op de eerder dit jaar gepresenteerde beleidsagenda voor een transitie van de huidige regionale economie naar een circulaire, duurzame economie, zoals verwoord in de Koepelvisie van de Strategic Board Delta Region.

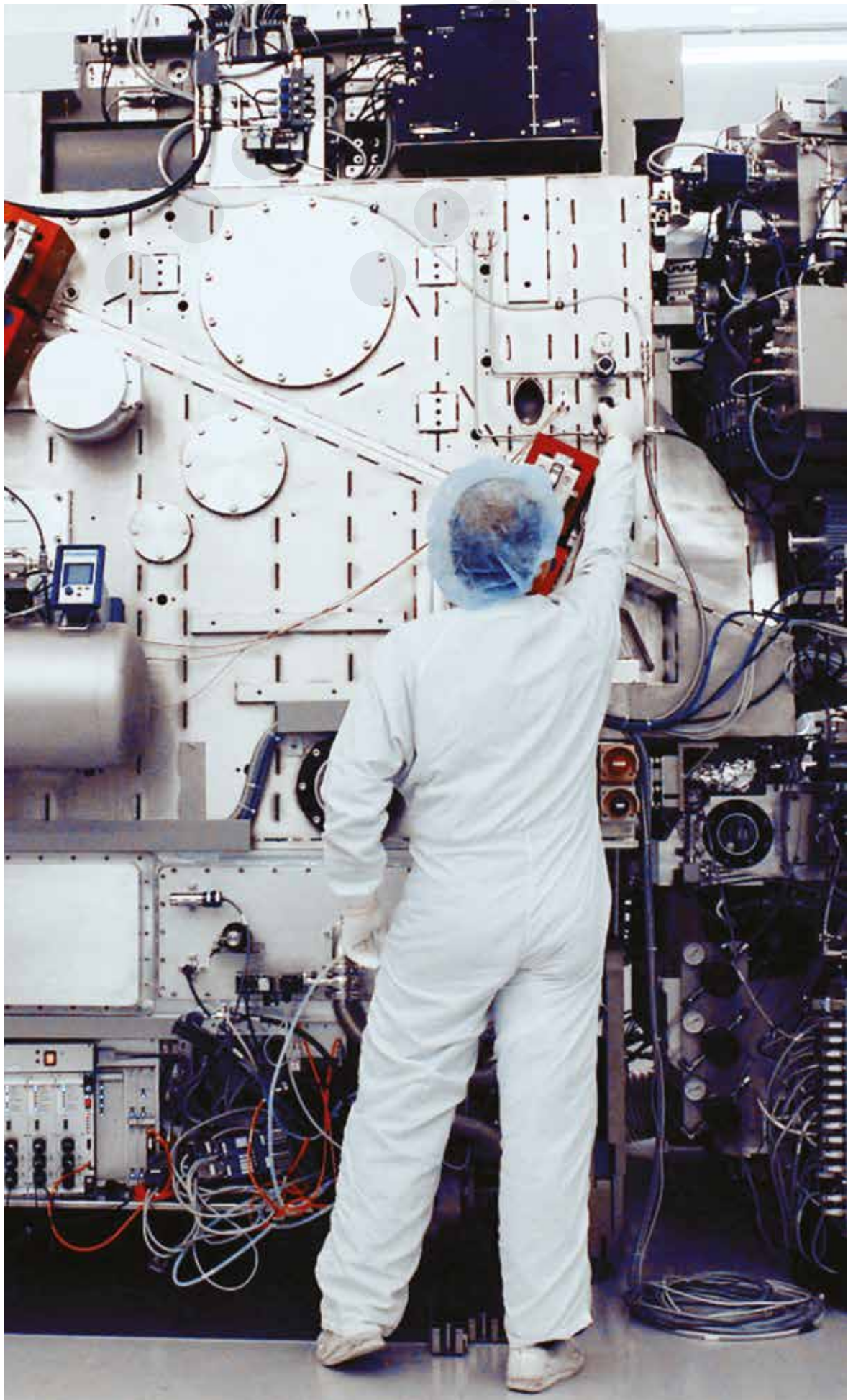
Het Actieplan Economische Structuurversterking (ESV) is te beschouwen als een versnellingsagenda. Waar kan en moet 'direct' mee begonnen worden? Er is aangesloten bij de drie innovatieve topclusters die in Zuidwest-Nederland zo sterk vertegenwoordigd zijn: Biobased Economy, Maintenance en Logistiek. Daaraan hebben we ook het aandachtsveld Energie en Grondstoffen toegevoegd. Onder elk van deze actiegebieden zijn concrete, direct te starten of te versnellen projecten opgenomen. Behalve deze essentiële aandachtsgebieden hebben wij ook gekozen voor versnellingsacties binnen enkele 'basics', namelijk: Ondernemerschap, Human Capital, Bereikbaarheid (fysiek en digitaal) en Technologieontwikkeling. Deze 'basics' vormen als het ware de voorwaardenscheppende elementen in de regionale economie om op effectieve wijze invulling te kunnen geven aan onze ambities met de dominant in onze regio aanwezige topclusters. En om de gunstige vestigingsplaatsfactoren in Zuidwest-Nederland vooral in het buitenland uit te kunnen dragen, is een gezamenlijk en goed afgestemd acquisitiebeleid nodig van alle op dit front actieve organisaties, zoals

BOM, Rewin, Impuls Zeeland en NFIA. Op acquisitieterrein zullen wij ons vooralsnog richten op de zogeheten 'Market Access'-benadering. Hierbij gaat het om het werven van (buitenlandse) bedrijven die toegang zoeken tot een nieuwe afzetmarkt en daarvoor verschillende ondersteunende faciliteiten nodig hebben; faciliteiten die in onze regio nu juist aangeboden kunnen worden.

Wij hebben in dit Actieplan scherpe keuzes gemaakt voor wat betreft de prioritaire acties; keuzes voor wat in onze ogen haalbaar is om binnen de komende twee jaar versneld te gaan uitvoeren. Wij zijn daarom van mening dat we met dit Actieplan een reëel plan presenteren. Door een scherpe focus worden beleidsinzet, financiële middelen en benodigde menskracht namelijk niet versnipperd over te veel activiteiten en projecten, maar kan juist worden

'doorgepakt in de diepte'. Door op dergelijke wijze met de uitvoering van het Actieplan te beginnen, denken wij het verschil te kunnen maken. Wij kunnen het natuurlijk niet allemaal alleen, wij hebben de hulp van de rijksoverheid nodig, evenals ondersteuning vanuit de verschillende Europese programma's. Wat dit laatste betreft noemen wij EFRO/OP-Zuid, Interreg, POP en Horizon 2020. Van de rijksoverheid, c.q. het ministerie van EZ, vragen wij niet alleen financiële ondersteuning, maar vooral ook 'meedenkkracht' en commitment; in wezen samen te vatten in partnership. Dit Actieplan is als plan namelijk niet kant-en-klaar. Het moet zeker op projectniveau nader worden geconcretiseerd. Met name voor dit laatste doen wij dan ook een zwaar beroep op de rijksoverheid om 'samen met ons op te trekken'.

Actieplan

Economische Structuurversterking 2015-2016

1 Aanleiding

De bestaande economische structuur in Zuidwest-Nederland en met name de industriële basis daaronder staat onder toenemende druk. Onder invloed van de economische crisis en toenemende internationale concurrentie gaan gevestigde bedrijven en multinationals failliet of besluiten hun productie in te krimpen of te verplaatsen. Meest recente voorbeeld is het stoppen van de sigarettenproductie van Philip Morris in Bergen op Zoom, dat het ontslag betekent voor 1.170 medewerkers. Inclusief toeleveranciers en contractors gaat het om nog meer werknemers. Naar aanleiding van de beëindiging van de sigarettenproductie van Philip Morris is de aandacht voor wat betreft de arbeidsmarkt concreet gericht op begeleiding van ontslagen werknemers van werk-naar-werk. Naast een door Philip Morris opgericht Mobiliteitscentrum heeft de gemeente Bergen op Zoom aanvullend een Werkcentrum gerealiseerd, dat voorziet in een brede aanpak rondom mobiliteitsvraagstukken.

Voor de lange termijn is meer nodig. Philip Morris staat immers niet op zichzelf. Andere recente sluitingen in Zuidwest-Nederland zijn Zalco, Thermphos, Philips Lighting en Tetrapak. Bedrijven die jarenlang aan de basis van de economische structuur hebben gestaan.

Duidelijk is dat in Zuidwest-Nederland een transitie nodig is van een lineaire naar een circulaire, dus meer duurzame, economie. Een economie met een moderne 'smart industry' als motor voor een nieuwe toekomstgerichte en concurrerende industriële basis en arbeidsmarkt. Hierbinnen verbinden economische sectoren zich met elkaar, wordt slim gebruik gemaakt van digitale kansen, ontstaan cross-overs en innovaties en leidt creativiteit tot nieuw en excellent ondernemerschap. Zuidwest-Nederland als onderdeel van de Delta Region heeft een stevig industrieel fundament en daarmee voldoende kansen om deze industriële transitie te

realiseren. Ook de 'toekomstdenkgroep Vlaanderen – Nederland', ingesteld door de minister-presidenten van Vlaanderen en Nederland, heeft die kansen maar ook de grensoverschrijdende uitdagingen onderkend. Partijen in de regio hebben deze kansen en uitdagingen al enige tijd met elkaar opgepakt. Een illustratie hiervan is de Koepelvisie 'Delta Region 2030: Slim specialiseren, versneld duurzaam innoveren'. Deze werd op 1 juli van dit jaar aangeboden aan de Tweede Kamer. Wegens de ontwikkelingen bij onder andere Philip Morris achten wij het noodzakelijk met een actieplan voor de korte termijn te komen; aanvullend op alles wat in Zuidwest-Nederland/Delta-regio eerder in gang is gezet. Er is sprake van een acuut probleem, dat vraagt om een concrete aanpak gericht op duurzame economische structuurversterking.

De ingezette economische structuurvernieuwing in de regio richt zich met name op drie innovatieve topclusters: Biobased Economy, Maintenance en Logistiek. Deze clusters springen er regionaal uit als het gaat om onderscheidend innovatieprofiel, concurrentiepositie en potentie binnen de wereldwijde transitie naar een circulaire economie, waarbij de industriële basis en knowhow van de regio optimaal worden benut. Vanuit deze topclusters worden businessplannen opgesteld door overheden, ondernemers en kennisinstellingen gezamenlijk. Het voorliggend Actieplan sluit aan op de strategische agenda, zoals verwoord in genoemde Koepelvisie en de daarmee samenhangende regionaal-economische strategie (RIS3) voor Zuid-Nederland. Ook is er een koppeling met het zogenaamde Vanguard Initiative; een Europees consortium van 20 industriële topregio's die een bijdrage willen leveren aan de Horizon 2020 agenda van de Europese Commissie.

2 Actieplan

Wegens de actuele ontwikkelingen hebben wij een brede stuurgroep ingesteld om in actie te komen. De economische structuurversterking in de regio wordt de komende twee jaar versneld ingezet met een aantal prioritaire acties/high impact projecten. Dit Actieplan beoogt focus en versnelling aan te brengen in onze regionale transitieagenda. Wij willen hiermee de economische veerkracht van de Delta-regio/Zuidwest-Nederland duurzaam versterken. Nadrukkelijk zoeken wij hiervoor aansluiting bij het Kabinetsbeleid, waarin economische groei en werkgelegenheid eveneens zijn geprioriteerd. De versnellingsprojecten zijn dan ook zó geselecteerd dat ze tevens een bijdrage leveren aan de nationale economie. Commitment van en samenwerking met het rijk zijn cruciaal om uitvoering te geven aan deze versnellingsagenda 2015-2016. De minister van Economische Zaken heeft in het Kamerdebat op 3 juli 2014 aangegeven, dat hij een regionaal actieplan tegemoet ziet en er graag aan wil bijdragen om dit actieplan van de regio te helpen realiseren.

Dit Actieplan is tot stand gekomen in opdracht van de Stuurgroep 'Philip Morris' met medewerking van gemeente Bergen op Zoom, provincies Noord-Brabant en Zeeland, Regio West-Brabant, regionale

ontwikkelingsmaatschappijen, Strategic Board Delta Region en overige relevante stakeholders.

Daarnaast zijn er nog andere activiteiten die binnen de regio worden opgepakt om de regionale economische ambities te realiseren. Ook voor deze activiteiten doet de regio een extra beroep op het commitment van alle betrokken partijen om deze tot uitvoering te brengen.

Hieronder volgt het Actieplan/versnellingsagenda met de prioritaire acties voor de komende twee jaar (voor meer informatie: zie projectfiches in de bijlage).

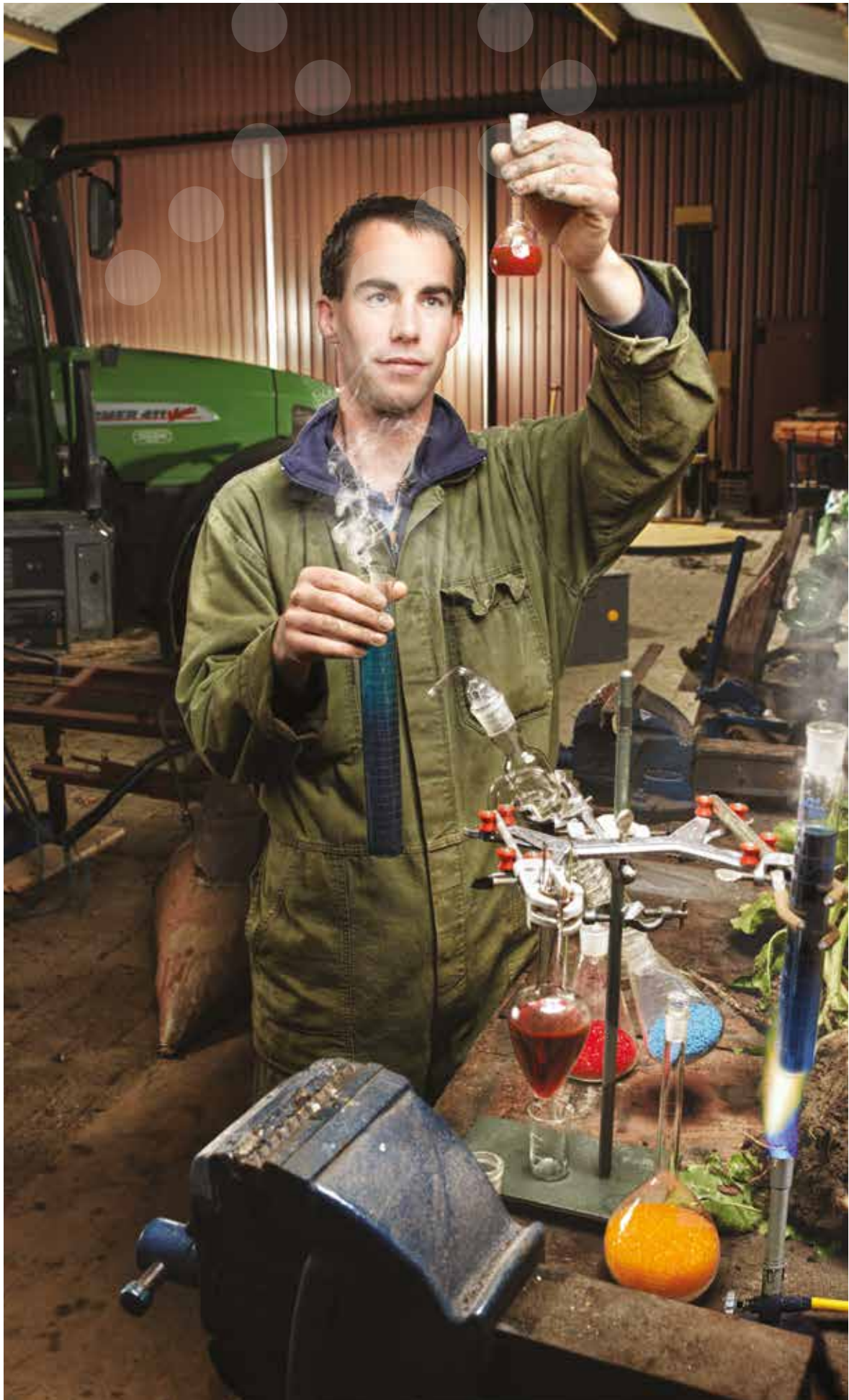
Wij doen een beroep op alle stakeholders om de komende periode dit Actieplan verder te concretiseren en uit te voeren.

Het Actieplan zoomt in op de volgende aandachtsgebieden en prioritaire acties:

Figuur 1

Aandachtsgebieden	Prioritaire acties
1. Topcluster Biobased Economy	Transitieprogramma's suikers en lignine
2. Topcluster Maintenance	a) Composiet onderhoudscluster, Dutch Composite Maintenance Center b) Maintenance Valuepark Terneuzen, KI< Terneuzen c) F-35 motorenonderhoud
3. Topcluster Logistiek	Verbreden project Multimodal Smart Match en samenwerkingsproject grote verladers Kanaalzone Zeeuws-Vlaanderen.
4. Energie en grondstoffen	a) Het Smart Delta Resources platform b) Opzet Garantiefonds Energieweb XL c) Buisleidingen: breder gebruik
5. Ondernemerschap	MKB-programma Ondernemerschap
6. Human Capital	a) Regionaal sectorplan arbeidsmarkt b) Opzet Grenspunt arbeidsmobiliteit, pilot regelvrije zone
7. Bereikbaarheid	a) Digitaal: breedband b) Fysiek: infrastructuur
8. Technologieontwikkeling	Steviger verankering van kennisinstellingen en samenwerking tussen kennisinstellingen en bedrijfsleven
9. Acquisitie	Versteviging samenwerking

2.1 Topcluster Biobased Economy

De verduurzaming van onze economie is een noodzaak, maar tegelijkertijd een geweldige kans voor een duurzame economische structuurversterking. Zuidwest-Nederland heeft deze handschoen opgepakt door fors in te zetten op de Biobased Economy. Door jarenlange samenwerking ligt er inmiddels een ambitieus en gedragen businessplan, waar triple helix-partners onder de noemer Biobased Delta samenwerken aan versterking van onze nationale koploperspositie, met een sterke focus op: groene grondstoffen, groene bouwstenen ('agro meets chemistry') en de vergroening van de procesindustrie.

De aanpak van die drie thema's gebeurt onder andere via de versterking van de faciliteiten voor zowel R&D en innovatie, als productie op campussen en toplocaties. Goede en aansprekende voorbeelden zijn: de Green Chemistry Campus in Bergen op Zoom (met inmiddels 16 start-ups en locatie van het Shared Research Centre Bio-Aromaten/Biorizon), de ontwikkelingen rond Nieuw Prinsenland (bioraffinage en vergroening van de procesindustrie rondom de suikerfabriek, waar bedrijven elkaars restwarmte en restproducten benutten) en Biobased Innovations Garden in Colijnsplaat (proeftuin voor meer dan 60 'biobased' gewassen).

Tot slot kan hierbij de ontwikkeling van Treeport worden genoemd. Een grensoverschrijdend netwerkcluster in en om de boomteeltsector in onder andere de regio West-Brabant. Bedrijven, organisaties en instellingen werken in symbiose en synergie samen aan de versterking van de boomteelt-business in de regio, met als ambitie uit te groeien tot het meest aantrekkelijke en innovatieve boomteeltgebied van Europa. Biobased Economy en de circulaire economie vormen belangrijke onderdelen van deze ambitie. Concreet gaat het hierbij onder meer om de versnelling van de ontwikkeling van bioplastics in de boomteelt ('Planty Pot') en de optimalisatie van de Vitale Circulaire Organische Economie (VICOE). De Biobased Delta, het triple helix-samengestelde samenwerkingverband op het gebied van de Biobased Economy in Zuidwest-Nederland, heeft een tweetal grootschalige transitieprogramma's (rondom suikers respectievelijk lignine), waarmee de overstap naar deze nieuwe economie vorm krijgt. Suikers en lignine worden als goede basis gezien voor de chemiesector. Bij de verdere en versnelde uitwerking van de transitieprogramma's gaat

het hoofdzakelijk om de ontwikkeling van de technologie, waardoor betrokken partijen strategische patenten kunnen aanvragen om op langere termijn profijt te hebben van de ontwikkelde technologie. Door industrialisatie en vermarkting van patenten en door de ontwikkeling van waardeketens ontstaat een natuurlijke en onderscheidende verankering in Zuidwest-Nederland, met als resultaat: behoud van banen in de procesindustrie en de energiesector. Daarnaast krijgt de economie in Zuidwest-Nederland, bij maximale inzet op het thema Biobased Economy en 'vergroening' van de industriële basis, een werkgelegenheidsimpuls in 2020 van bijna 3.000 nieuwe arbeidsplaatsen (SER Brabant/Zeeland 2013).

Adequaat opgeleide werknemers is een cruciaal aandachtspunt. In dit licht moet de intensieve samenwerking worden gezien tussen bedrijven in dit cluster en (hoger) onderwijsinstellingen. We noemen als illustratie daarvoor de samenwerking met de ROC's in ons gebied, het Centrum voor Innovatief Vakmanschap Biobased Economy ROC West-Brabant, Centre of Expertise Biobased Economy (samenwerking AVANS Hogeschool en HZ University of Applied Science) en diverse universiteiten.

Prioritaire acties:

Versnelde uitvoering van de volgende elementen: opzet roadmap (inclusief financiering, businesscases, businessmodellen) voor beide transitieprogramma's, ontwikkeling van benodigde infrastructuur (Bioraffinage, Green Chemistry Campus, Nieuw Prinsenland), ontwikkeling van waardeketens (inclusief aanjagen samenwerking), aantrekken van onderzoeksprogramma's, borging van beleid en human capital ontwikkeling. Deels zijn deze acties al ingezet via een vervolgstudie door Deloitte in opdracht van de Biobased Delta en door intensieve samenwerking met partijen in Rotterdam en Delft.

Gevraagde inspanning:

In de totale investeringsagenda van € 45 tot € 55 miljoen voor de prioritaire acties wordt cofinanciering gevraagd van rijk, Europa, regionale/lokale overheden en bedrijfsleven. Verder wordt aan overheden een consistent beleid gevraagd en inzet (denkkracht, partnership, netwerk) in de verdere beleids- en projectontwikkeling.

2.2 Topcluster Maintenance

Een tweede regionale topcluster is Maintenance. De regio kijkt naar de potentie van Maintenance als 'enabler' voor verschillende sectoren en ketens: de 'industriële sleutel tot duurzaamheid, veiligheid en kosten-efficiëntie'. Het maintenancecluster zet in op het ontwikkelen en testen van innovatieve, cross-sectorale producten en diensten op het gebied van onderhoud in kapitaalintensieve sectoren. De focus is hierbij gericht op: procesindustrie, luchtvaart, maritieme sector en energie. De veelheid aan kapitaalintensieve sectoren, zoals procesindustrie/chemie, scheepsbouw/maritiem, aerospace en ontwikkeling/beheer van utilities, heeft ervoor gezorgd dat er in Zuidwest-Nederland een maintenancecluster tot ontwikkeling is gekomen. Een cluster met een sterke reputatie, waarvan het belang als competitief element van onze kennis- en techniekgedreven economie nog steeds groeit. Het Dutch Institute for World Class Maintenance (DIWCM) en het Maintenance Value Park in Terneuzen spelen hierin een belangrijke rol. Ook het duurzaam versterken van het arbeidspotentieel is een cruciaal aandachtspunt. In dit licht moet de intensieve samenwerking worden gezien tussen bedrijven in dit cluster en (hoger)onderwijsinstellingen. We noemen als illustratie daarvoor de samenwerking met de ROC's in ons gebied, AVANS Hogeschool, HZ University of Applied Science, AM&TS, TiaT Europe en diverse universiteiten.

a) Composiet onderhoudscluster en Dutch Composite Maintenance Center

Op het gebied van de ontwikkeling van het materiaal composiet heeft Nederland een vooraanstaande positie weten op te bouwen. Daarbij wordt een enorme groei verwacht van het gebruik van composiet in alle industriële sectoren.

Opvallend is dat op het gebied van onderhoud en reparatie van composieten nog een wereld te winnen valt. Zuidwest-Nederland heeft de ambitie zich te ontwikkelen

als hét kenniscentrum op dit gebied. Recentelijk is door de regio in samenwerking met industriële partners het 'Innovatie & business development plan' voor het aerospacecluster in de regio opgesteld. Hierin zijn de ambities en concrete innovatieprojecten op het gebied van composietonderhoud het meest ver uitgewerkt.

In West-Brabant is door de industrie in samenwerking met de Luchtmacht – als belanghebbende partij en eindgebruiker – het initiatief genomen tot de oprichting van het Dutch Composite Maintenance Center (DCMC). De basis van dit expertisecenter zal liggen in het luchtvaart/maintenancecluster rondom de vliegbasis Woensdrecht. De doelstelling van het DCMC is om een breed gedragen technologische autoriteit te zijn, die innovaties gericht op onderhoud en reparatie van composieten stimuleert. Met de ontwikkeling van een composiet onderhoudscluster, in samenhang met de oprichting en ontwikkeling van het technologisch instituut DCMC, is een omvangrijke investering in tijd en geld gemoeid. Het Nederlandse bedrijfsleven onderkent de kansen en heeft de ambitie uitgesproken om hierop vol in te zetten.

Verwacht wordt dat de impact op de economische structuur in de regio Zuidwest-Nederland zeer hoog zal zijn. Op langere termijn wordt een groei verwacht van minimaal 250-300 arbeidsplaatsen (Fokker, 2012). Op langere termijn - na 2025 - zullen dit er nog meer worden.

Prioritaire actie:

Ontwikkelen van een composiet onderhoudscluster, in samenhang met de oprichting en ontwikkeling van het Dutch Composite Maintenance Center.

Gevraagde inspanning:

In de totale investeringsagenda van circa € 30 miljoen voor de prioritaire acties wordt cofinanciering gevraagd van rijk, Europa, regionale/lokale overheden en bedrijfsleven. Verder

wordt aan overheden een consistent beleid gevraagd en inzet (denkkracht, partnership, netwerk) in de verdere beleids- en projectontwikkeling. Eveneens is in deze fase essentieel extra support om de ingezette clusterontwikkeling te versnellen. Het gaat hierbij om een bedrag van circa € 200.000,- voor een periode van twee jaar.

b) Maintenance Valuepark / Ki< Terneuzen

Onderhoudskosten vormen een grote kostenpost voor de procesindustrie. Innovatie op het gebied van maintenance kan leiden tot een betere concurrentiepositie voor zowel procesindustrie als onderhoudsbedrijven. Maintenance Valuepark (MVP) - centraal gelegen in de Nederlands-Vlaamse Delta - bouwt in Terneuzen aan een uniek ecosysteem met onderhoud in de procesindustrie als centraal thema. Het concept MVP omhelst drie geïntegreerde onderdelen: de Coöperatieve Vereniging 'Kennis- en Innovatie Centrum' (Ki<), de Leer Werk Omgeving (LWO) en het fysieke park. Vanuit de triple helix filosofie zijn nieuwe businessmodellen opgesteld, waarbij vergaande samenwerking tussen de drie O's op basis van open innovatie wordt gestimuleerd. Dit leidt tot structureel efficiënter onderhoud in de procesindustrie. Deze optimalisatie vertaalt zich in lagere onderhoudskosten voor de procesindustrie (installatie eigenaren) en verbetert tegelijkertijd de winstmarges voor het MKB (onderhoudsbedrijven). Deze ontwikkeling zorgt voor extra werkgelegenheid en hoogwaardige arbeidsplaatsen. De procesindustrie in West-Europa staat onder druk. Het MVP/Ki< kan een belangrijke bijdrage leveren aan dit soort bedrijvigheid in de regio. Basis voor het succes ligt in verankering van de bestaande samenwerking tussen de regionale procesindustrie, onderhoudsbedrijven, overheden en onderwijsinstellingen. Het MVP project heeft als ambitie om binnen vijf jaar een topcluster te ontwikkelen voor kennis van onderhoud in de procesindustrie in West-Europa en een centrum voor dienstverlening van onderhoud voor de procesindustrie in de regio. Het Ki< staat primair voor de realisering

van waardecreatie binnen een tijdsbestek van één tot drie jaar door middel van concrete innovatieprojecten. Deze waardecreatie wordt geschat op 10% van het onderhoudsbudget van de procesindustrie. De omvang van het onderhoudsbudget van de procesindustrie in West-Europa wordt geschat op € 2,7 miljard per jaar. Het bedrijvenpark zal worden opgezet volgens de inzichten van een modern campusmodel: integratie van operationele en kennisfuncties, toegevoegde waarde als ontwerpcriterium en facility sharing om schaalvoordelen te realiseren. Het Ki< wordt voor de procesindustrie dé kennis- en innovatiebank, die projecten initieert, begeleidt en mede uitvoert. Samenwerking en afstemming met het DIWCM draagt zorg voor cross-sectorale verbindingen met andere sectoren en kennisinstellingen. Voorbeelden van innovatiethema's: robotica in onderhoud en inzet van drones ten behoeve van inspecties.

Prioritaire acties:

Realisatie van een modern, goed geoutilleerd en duurzaam ingericht bedrijvenpark bij Terneuzen, dat bestaat uit de onderdelen Kennis- en Innovatie Centrum (Ki<), de Leer Werk Omgeving (LWO) en het fysieke park. Dit park krijgt een kantorenkavel (planning, ontwerp, control en engineeringfuncties), een werkplaatskavel (uitvoerende activiteiten en opslag) en een logistiek kavel waar turn-key een distributiecentrum zal worden gerealiseerd.

Gevraagde inspanning:

Voor de verdere uitbouw van de activiteiten vanuit het Ki< en LWO zal naast een bijdrage vanuit de deelnemende partijen in de overgangsfase een beroep worden gedaan op bijdragen van het rijk, Europa en regionale/lokale overheden. Voor de realisatie van het park is ondersteuning nodig voor het afdekken van de financiële risico's. Voor een duurzame inrichting van het bedrijvenpark zijn overheidssubsidies gewenst.

c) F-35 motorenonderhoud

De F-35 is een jachtvliegtuig dat wordt gebouwd door Lockheed Martin in opdracht van het Amerikaanse ministerie van Defensie. Het is een internationaal project waaraan tientallen bedrijven uit acht deelnemende landen aan werken. De grootste bedrijven die betrokken zijn komen uit de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. Ongeveer 25 Nederlandse bedrijven zijn direct betrokken bij het programma. Een goed voorbeeld zijn de Fokker-bedrijven in Woensdrecht en Helmond voor bekabeling en landingsgestellen. Daarnaast is een aantal bedrijven indirect, bijvoorbeeld als toeleverancier, ingeschakeld bij de ontwikkeling en productie van de F35. De meeste bedrijven die ambitie hebben om een rol te spelen in het F-35 programma zijn verenigd in het NIFARP (Netherlands Industrial Fighter Aircraft Replacement Project). Er was eind 2013 reeds voor \$ 907 miljoen bij Nederlandse bedrijven aan contracten geplaatst.

De komst van de F-35 kan fungeren als katalysator om de economische ontwikkeling in Noord-Brabant op het gebied van Aerospace & Maintenance een impuls te geven, met onder meer Aviolanda in Woensdrecht als vestigingsplaats voor het Europese motorenonderhoud. Maar behalve dat deze ontwikkeling van groot belang is voor de regionale economie, wordt door de ambitie van het Aerospace & Maintenance cluster (op thema's als composieten, onbemande vliegtuigen/UAV's en simulatoren) tegelijkertijd een positie verworven binnen andere topsectoren, zoals High Tech (sensoren, big data), Chemie (buisleidingen) en Logistiek. Dit achten wij van belang, omdat hierdoor de potentie aanwezig is om vanuit Maintenance cross-overs te bouwen.

Prioritaire actie:

Er wordt naar gestreefd om een significant deel van het Europese F-35 motorenonderhoud naar Woensdrecht te halen. De productiefase van de F-35 levert naar

verwachting 2.200 directe arbeidsplaatsen in Nederland op en ongeveer evenveel indirecte en als gevolg van orders bij Nederlandse toeleveranciers. Voor de sustainmentfase wordt gerekend op circa 2.500 arbeidsplaatsen. Mocht Nederland/Noord-Brabant erin slagen dat een belangrijk deel van genoemd motorenonderhoud in Woensdrecht wordt gevestigd, dan biedt dit perspectief voor de instandhouding van het defensieonderdeel LCW en de verdere economische ontwikkeling van de regio (inclusief spin-off en spill over). De kracht van Noord-Brabant op dit vlak is onder andere de sterke aanwezigheid van de Luchtmacht en de krachtige economische potentie van de sectoren High Tech, Maintenance en Logistiek, met fysieke locaties als Aviolanda te Woensdrecht en Gate2 te Gilze en Rijen (hotspots).

Op iets langere termijn (2017/2018) streven wij naar de vorming van meer industriële consortia, waarin de komst van de F-35 én nieuwe ontwikkelingen (niet-technologische aspecten, nieuwe marktkansen, etc.) regionaal worden ingebed. De door het ministerie van EZ in het leven geroepen regiegroep 'economische effecten sustainment F-35' is gericht op het aanjagen en coördineren van initiatieven om de directe en indirecte kansen die het onderhoud aan de F-35 biedt, te verzilveren. In de regiegroep, waarvan Maxime Verhagen de voorzitter is, zijn alle stakeholders van de 'triple helix / Gouden driehoek' verenigd. Dat gaat niet alleen om betrokkenen bij het F-35 programma, maar ook breder op het gebied van Maintenance in Aerospace en andere sectoren.

Gevraagde inspanning:

Inzet van alle betrokken partijen om het Aerospace & Maintenance cluster te versterken, onder andere door het binnenhalen van F-35 orders, het aantrekken van bedrijvigheid en het stimuleren van cross-overs met andere topcluster.

2.3 Topcluster Logistiek

Hoewel sprake is van een toenemende concurrentie tussen de logistieke regio's in Noordwest-Europa heeft Zuidwest-Nederland nog steeds een uitstekende uitgangspositie. De ambitie is om deze positie te behouden, zo mogelijk te verbeteren. Dit betekent nog efficiëntere dienstverlening over een robuust netwerk van verschillende vervoersmodi.

Veranderingen in supply chains vragen immers om een synchromodaal aanbod, waarbij op een aantal locaties in de vervoerscorridor robuuste draaischijven voorzien worden. In Zuidwest-Nederland kunnen deze draaischijven ontstaan op Moerdijk, Bergen op Zoom / Roosendaal, Terneuzen en Vlissingen. Met de opening van het ontbrekende deel van de A4 is de weginfrastructuur grotendeels op orde. Echter, de andere vervoersmodi zowel op de west-oost als de noord-zuid corridor vertonen nog knelpunten. Er is bijvoorbeeld geen spoorterminal in West-Brabant, de Markiezaat Containerterminal in de Theodorushaven kan nog nauwelijks groeien en buisleidingen kunnen beter worden benut. Op de oost-west as ontbreekt het in Zeeland aan een goed ingerichte containerterminal.

De buisleidingen komen verder aan bod in dit Actieplan bij het hoofdstuk Energie en Grondstoffen, het spoor en water krijgen de nodige aandacht bij het hoofdstuk Bereikbaarheid.

Enkel een adequate infrastructuur is echter niet voldoende. De opgave is vooral ook excellentie in de operaties. Hierbij is voor de logistieke dienstverleners de beschikbaarheid van voldoende expertise, op alle niveaus, doorslaggevend. Talenkennis is hier belangrijk, tezamen met de beschikbaarheid van logistieke expertise. Expertise wordt gewaarborgd door de aanwezige kennisvalorisatiestructuur van de topsector Logistiek (Dinalog, KDC's en ZKL). De fysieke nabijheid van Dinalog vormt een bijdrage aan het vestigingsklimaat voor logistieke innovators.

Het hebben van goede multimodale verbindingen is van groot economisch belang voor Zuidwest-Nederland. De bereikbaarheid van het grootste deel van Europa, binnen 24 uur, was en is een belangrijke vestigingsvoorwaarde. Deze bereikbaarheid staat onder andere vanwege files en vergrijzing onder chauffeurs onder druk. Ook wordt zowel door bedrijven als overheden steeds meer aandacht besteed aan het verminderen van CO₂ uitstoot. Een groot deel van het transport vindt over de weg plaats. Bedrijven en vooral grote verladers (producenten, retailers, etc.) zoeken naar alternatieven voor deze modaliteit en willen meer per spoor en via het water vervoeren. Om deze modal shift mogelijk te maken is samenwerking, om lading te bundelen, een noodzaak. Hiermee verankeren we deze verladers beter met elkaar en in de regio wordt door kostenreducties de concurrentiepositie van deze mondiaal opererende verladers verstevigd. Hiermee kunnen deze verladers én hun arbeidsplaatsen behouden worden voor de regio en daarmee de propositie van de Delta regio als logistieke hotspot voor nieuwe vestigers worden versterkt.

Een voorbeeld van bundeling van lading is het initiatief Treeport. Dit samenwerkingsverband van boomtelers en aanverwante organisaties kent een belangrijke logistieke component 'Treerun'.

Voor verladers vormt het slim en kostenefficiënt bundelen van lading de grootste uitdaging. Het vergelijken van de eigen vervoersstromen met andere vervoersstromen, vaak van verladers uit een andere sector, is niet eenvoudig. Daarbij kunnen bijvoorbeeld door het verleggen van bepaalde stromen wellicht nieuwe kansen voor bundeling ontstaan. Deze opgave vergt ondersteuning van een 'neutrale' partij. Realiseren van grotere vervoersstromen via water en spoor garandeert blijvende vlotte achterlandverbindingen tegen acceptabele milieukosten.

Belangrijk aandachtspunt is ook hier het duurzaam versterken van het arbeidspotentieel. Er is een intensieve

samenwerking tussen bedrijven in dit cluster en (hoger) onderwijsinstellingen. We noemen als voorbeeld: de samenwerking met de ROC West-Brabant, NHTV, HZ University of Applied Science en diverse universiteiten.

Prioritaire actie:

Naast het optimaliseren van de fysieke infrastructuur (middellange en lange termijn) is voor de versnellingsagenda regionale structuurversterking van belang, dat de samenwerking tussen verladers in Zuidwest-Nederland én in aangrenzende regio's wordt geïntensiveerd. Dit verhoogt niet alleen de beladingsgraad van vrachtwagens, maar zorgt ook voor voldoende volume om de modal shift van de weg

naar spoor of water mogelijk te maken. Hiertoe is ook verdere opbouw van het Europese netwerk noodzakelijk.

Gevraagde inspanning:

Er loopt reeds het succesvol project Multimodal Smart Match en het samenwerkingsproject tussen grote verladers in de Kanaalzone Zeeuws-Vlaanderen (Terneuzen). Wij rekenen erop dat deze projecten verbreed kunnen worden en dat in de komende twee jaar een groter deel van de vervoersstromen via water en spoor kan gaan verlopen. De vlotte achterlandverbindingen blijven op deze manier voor de mainports behouden tegen acceptabele milieukosten.

2.4 Energie en grondstoffen

De regionale procesindustrie (waaronder de chemie, food, basismetalenindustrie en de energiesector) in Zuidwest-Nederland omvat een industrieel ecosysteem van wereldformaat. Het energie- en grondstoffengebruik van deze industrie maakt een aanzienlijk deel uit van haar productiekosten. De internationale concurrentiepositie staat sterk onder druk door de lage energie- en grondstofprijzen elders in de wereld, onder andere door invloed van schaliegaswinning.

De afgelopen jaren zijn veel maatregelen getroffen op het gebied van interne proces-efficiency. Er is echter nog grote winst te boeken door onderlinge uitwisseling van (rest)stromen, zoals stoom, warmte en CO₂ of grondstoffen. Deze industriële symbiose heeft tot doel de concurrentiepositie te verbeteren, duurzame groei te bevorderen en zo mogelijk te voorkomen dat de regio in de toekomst geconfronteerd wordt met nieuwe faillissementen of sluitingen. Industriële symbiose levert zowel economische als maatschappelijke winst op:

- Bedrijven verbeteren hun concurrentiepositie door verminderde afhankelijkheid van energie- en grondstofprijzen;
- Bedrijven verbeteren hun milieuprestatie;
- Bedrijven zijn beter verankerd in de regio door onderlinge fysieke koppelingen, waardoor een stabiel bedrijfsomgeving;
- Bedrijven kunnen zich door het aanbod van utilities concentreren op hun kerntaak;
- Aantrekkelijker propositie bij acquisitie van nieuwe bedrijvigheid door het aanbod van utilities;
- Aanzienlijke vermindering van de CO₂-emissie.

Het economische belang resulteert in grote betrokkenheid van bedrijven. Het maatschappelijke belang rechtvaardigt de ondersteuning van de overheid, die nodig is om deze projecten van de grond te krijgen.

In Zuidwest-Nederland lopen momenteel drie belangrijke initiatieven om de beoogde synergie en dus kostenbesparingen vorm te geven: SDR, Energyweb XL en intensivering gebruik buisleidingen.

a) Het Smart Delta Resources platform (SDR), waarin 11 energie- en grondstof intensieve bedrijven in Zuidwest-Nederland samenwerken.

Prioritaire actie:

Ontwikkeling en realisatie van businesscases. SDR is gestart met het uitvoeren van bedrijvenscans (de zogenaamde TPTA's, Total Process and Technology Assessments) en de uitwerking van enkele reeds geïdentificeerde koppelingsmogelijkheden. De concrete versnellingsactie bestaat uit de ontwikkeling en realisatie van businesscases, onder andere op basis van de uitkomsten van de TPTA's. Voorbeelden: warmte-, CO₂, water en H₂-koppelingen. Inzicht in de aanwezige, economisch aantrekkelijke grondstof-, energie- en reststromen biedt tevens mogelijkheden voor gerichte acquisitie.

Gevraagde inspanning:

De opstartfase 2014/2015 (onder andere uitvoering TPTA's) wordt gefinancierd door bijdragen van het bedrijfsleven (> 50% totaal) en overheden als de provincie Zeeland en het ministerie EZ. Daarnaast is er sprake van een aanzienlijke in-kind bijdrage door deelnemende bedrijven. Voor de uitvoering van de versnellingsagenda, het daadwerkelijk realiseren van koppelingen, is (financiële) ondersteuning gewenst voor onder andere: uitwerking businesscases, voorbereiding EU-calls (onder andere voor uitvoering demoprojecten), afdekken van financiële risico's en programmanagement.

b) Projectontwikkeling rondom mogelijke warmte- en grondstofkoppelingen op het industrie- en haventerrein Moerdijk, samengevat onder de noemer Energyweb XL.

Prioritaire actie:

De provincie Noord-Brabant onderzoekt hoe ze een Garantiefonds voor projectontwikkelingskosten kan inrichten. Op en rond het haven- en industrieterrein Moerdijk zijn voor de meest haalbare koppelingen

business-analyses gemaakt. De investeringen voor realisatie zijn in de orde van € 40 miljoen. Dit zijn investeringen met lange terugverdientijden, waarbij de stap naar projectontwikkeling moeilijk te nemen is. De projectontwikkeling moet resulteren in financial close van het project. Zonder garantie is het risico voor projectontwikkelaars echter te groot om deze stap te nemen. Daarnaast onderzoekt de provincie Noord-Brabant op dit moment of zij een organisatie wil oprichten die investeert in dergelijke koppelingen en deze gaat exploiteren (in PPS-verband). Op het haven- en industrieterrein Moerdijk wisselen enkele bedrijven al grondstoffen uit, ook via buisleidingen met Pernis. Het Havenschap zal op basis van de resultaten van de scans van SDR een vergelijkbare scan in Moerdijk initiëren.

Gevraagde inspanning:

Financiële middelen voor het (revolverende) Garantiefonds. Een fonds dat ook op andere locaties kan worden ingezet. Zo zijn er al projecten geïdentificeerd in Bergen op Zoom, Roosendaal, Dinteloord. Uitgaande van projectontwikkelkosten van 10% van de investering gaat het om benodigde middelen voor een garantiefonds in de orde van € 4 miljoen.

c) Intensiveren van het gebruik van buisleidingen voor transport

Onderlinge uitwisseling tussen bedrijven/-bedrijfssectoren van energie en grondstoffen zullen in de toekomst steeds meer gericht zijn op het toepassen van faciliteiten die het bestaande buisleidingennet kan bieden. De functie van buisleidingen kan immers technisch ruimer worden toegepast. Bovendien legt een dergelijke toepassing geen beslag op kostbare bovengrondse ruimte.

Prioritaire actie:

De provincie Noord-Brabant start een breed onderzoek naar mogelijkheden om het gebruik van buisleidingen te faciliteren en te intensiveren.

Overeenstemming bereiken tussen Visser & Smit Hanab, leveranciers van CO₂ en afnemers van CO₂, over het besluit om CO₂ via buisleiding te transporteren van de procesindustrie naar de glastuinbouw.

Gevraagde inspanning:

Overleg over mogelijkheden om financiële ruimte te bieden zoals bij de overname van de negatieve waarde van de bestaande DPO-buisleiding (Defensie Pijpleiding Organisatie) voor bovengenoemd doel.

2.5 Ondernemerschap

MKB-ondernemers leveren een belangrijke bijdrage aan een sterke regionale economie. Grote bedrijven zijn veelal niet in de gelegenheid om innovaties snel te vermarkten. Innovaties worden vaak ook in marktniches geïntroduceerd en dergelijke niches zijn vaak buiten beeld bij grote bedrijven. Het snel vermarkten van innovaties (omzetting van kennis, naar kunde naar kassa) gebeurt daarom hoofdzakelijk via het MKB. Anderzijds groeien MKB-bedrijven juist in de nabijheid van grote bedrijven. Op de toplocaties Green Chemistry Campus (GCC), Nieuw Prinsenland, Maintenance Valuepark en Aviolanda wordt een verbinding gelegd tussen de faciliteiten en kennis van de grote bedrijven en de flexibiliteit en het ondernemerschap van het MKB. Het aanbieden van de juiste fysieke infrastructuur en (shared) faciliteiten rondom zojuist genoemde toplocaties is niet genoeg om een optimaal klimaat voor ondernemerschap te realiseren. Voor een optimaal ecosysteem om innovaties te vermarkten ('regionale hotspot'; AWTI-rapport), is een gecoördineerde aanpak/gezamenlijk actieprogramma nodig, naast een zelforganiserend vermogen. Onderzoek heeft aangetoond dat innovatieve bedrijven bij hun keuze voor een vestigingsplaats niet alleen kijken naar 'wat er is' (faciliteiten, etc.), maar juist naar 'wat er gebeurt'. De zogenaamde reuring, het aanjagen en faciliteren van (open) innovatieprocessen, evenals de ondersteuning bij de invulling en ontwikkeling van ondernemerschap zijn van belang.

Er is een lange termijn impuls nodig om aan de ene kant via 'onderwijs & valorisatie' en 'incubatie en doorontwikkeling' ondernemerschap te stimuleren. En aan de andere kant door middel van 'coaching, opleiding en support' ondernemerschap te faciliteren. De mogelijkheid voor die extra impuls doet zich voor door de opzet van een samenwerkingsverband tussen Green Chemistry Campus, Innovatie Centrum Smart Industry Bergen op Zoom (initiatief ROC), Starterslift, Starterscentra West-Brabant, Rewin, BOM en Impuls Zeeland. Alle partijen brengen de eigen expertise in en gaan gezamenlijk een commitment aan. Doelstelling is te komen tot een regionale hotspot

met kenmerken van een 'creatieve urbane hotspot' en een 'engineering hotspot' (typologie: AWTI, 2014). Essentieel daarin is het zelforganiserend vermogen van deze hotspot als randvoorwaarde voor succes én de faciliterende rol van overheden.

Prioritaire acties:

Er wordt een gecoördineerd MKB-programma Ondernemerschap opgesteld in Zuidwest-Nederland (een collectieve naam voor regionale activiteiten gericht op een goed ecosysteem voor ondernemers). Eveneens wordt een businesscase uitgewerkt rondom het TechBUZZ-initiatief ROC West-Brabant. Dit betreft een incubator-initiatief van het ROC gericht op de bevordering en facilitering van ondernemerschap in combinatie met onderwijs (onder andere smart productie/prototyping). Voor de uitvoering is een gegarandeerde cofinanciering van de gecommitteerde partijen nodig voor een bedrag van € 3,5 tot € 5 miljoen. Voor het TechBUZZ-initiatief is een eenmalige dekking nodig van € 0,5 tot € 1 miljoen.

Gevraagde inspanning:

Cofinanciering voor uitvoering MKB-programma Ondernemerschap en voor opzet van het TechBUZZ-initiatief. Op de regionale en lokale overheid wordt een beroep gedaan op participatie in het TechBuzz-initiatief, het openstellen van netwerken en het faciliteren van cross-overs met andere (economische) sectoren. Aan de rijksoverheid wordt gevraagd kennis te bundelen over hotspots en succes-/faalfactoren te delen met het TechBuzz-initiatief.

2.6 Human Capital

Aanwezigheid van voldoende en gekwalificeerd personeel is noodzakelijk om de geformuleerde ambities te kunnen realiseren, zowel voor de korte als voor de langere termijn. Met extra inzet op vooral (technische) om- en bijscholing kan de kwalitatieve mismatch op de arbeidsmarkt worden weggewerkt en de flexibiliteit van werknemers worden vergroot. Niet alleen komt de meer conventionele techniekbranche personeel tekort, maar technologische ontwikkelingen in andere sectoren zorgen voor nog meer tekorten, bijvoorbeeld combi zorg-techniek. De snel veranderende arbeidsmarkt vraagt om technisch personeel, dat sectorbreed is geschoold door ROC, Hogeschool en Universiteit. Hierdoor zijn werknemers breder en flexibeler inzetbaar. De werkgevers zorgen vervolgens voor een meer functiegerichte en specialistische scholing on the job.

Ter bevordering van de door ons gewenste arbeidsmobiliteit willen wij ook de grensarbeid tussen de regio Zuidwest-Nederland en Vlaanderen aanzienlijk vergemakkelijken. Nu zijn vaak zaken van juridische en sociale aard, alsook culturele grensbarrières belemmerend. Naast intensivering van al lopende activiteiten (onder andere op basis van de regionale Human Capital Roadmap en het Techniepact) zetten wij in op een aantal nieuwe initiatieven voor de korte termijn.

a) Intensivering samenwerking Bedrijfsleven en Onderwijs. Door het indienen van een regionaal sectorplan (aanvraag middelen derde tranche sectorplannen) willen we bereiken dat de regio over twee jaar kan beschikken over beter (technisch) geschoold personeel, dat tegelijk flexibel en breed inzetbaar is.

Prioritaire actie:

Indiening van een breed gedragen regionaal sectorplan vanaf 1 januari 2015.

Gevraagde inspanning:

Begeleiding door het ministerie SZW bij de opzet van een regionaal sectorplan. Daarnaast is cofinanciering nodig voor zowel de inrichting van de benodigde projectorganisatie, als voor de uitvoering van het sectorplan.

b) Wegnemen belemmeringen grensoverschrijvende arbeidsmobiliteit.

Prioritaire acties:

Inrichten van een Grensinfopunt in Bergen op Zoom, waarbij een relatie wordt gelegd met het Grensinfopunt Zeeuws-Vlaanderen en de opzet van een pilot regelvrije zone. Uit andere pilots met grensoverschrijdende arbeidsmobiliteit is gebleken dat grensarbeiders tegen wet- en regelgeving aanlopen die belemmerend werkt. Deelname aan een regelvrije zone (pilot provincie Noord-Brabant en onder andere ministeries van Binnenlandse Zaken, SZW en Economische Zaken) kan hier paden effenen.

Gevraagde inspanning:

Inzet (menskracht, partnership, netwerk) in de beleidsontwikkeling om te komen tot flexibeler grensarbeid.

2.7 Bereikbaarheid

Een uitstekende (inter)nationale bereikbaarheid is een noodzakelijke voorwaarde voor een succesvolle economische ontwikkeling van de regio Zuidwest-Nederland. Hierbij doelen wij op een goede bereikbaarheid via weg, spoor, water en buis. Daarnaast is voor een goed toekomstbestendig vestigingsklimaat een snelle digitale bereikbaarheid essentieel.

a) Bereikbaarheid (digitaal): breedband

Veel bedrijven op bedrijventerreinen in West-Brabant beschikken nog niet over glasvezel. Dat gaat ten koste van innovatievermogen en concurrentiekracht. Ook de rurale gebieden, waar veelal agrarische bedrijven en particulieren zijn gevestigd, beschikken niet over moderne telecomverbindingen (met name snel internet en digitale televisie). Onze ambitie is om deze zogenoemde 'witte' gebieden binnen enkele jaren te voorzien van snelle en toekomstvaste NGA-netwerken (Next Generation Access). De regio is al langere tijd actief met dit dossier en heeft inmiddels een bestuurlijke taskforce met vertegenwoordigers van direct belanghebbenden gevormd om de samenwerkingsmogelijkheden in het breedbanddossier te onderzoeken. Dit is een geïntegreerde opgave van alle betrokken partijen in Zuidwest-Nederland.

Prioritaire acties:

De inzet van het bureau van de Regio West-Brabant op het terrein van breedband wordt versterkt met kennis en capaciteit. Doel is om na een kosteneffectieve inventarisatie de opzet en implementatie van uitvoeringsplannen ter hand te nemen. Verder moet een breedband-loket worden ingericht en een ondersteuningsteam worden opgezet, mede bedoeld voor toepassing van economisch relevante ict-innovaties. Voor een periode van twee jaar gaat het om een bedrag van € 200.000, -.

Gevraagde inspanning:

In de totale investeringsagenda voor de prioritaire acties wordt cofinanciering gevraagd van rijk, Europa, regionale/ lokale overheden en bedrijfsleven. Voor de aanleg van NGA-netwerken op bedrijventerreinen is volgens een grove schatting minimaal een investeringsbedrag nodig van € 9 miljoen. Voor het buitengebied is op dit moment nog geen bedrag bekend.

Voorts wordt cofinanciering gevraagd voor het breedband-loket en het ondersteuningsteam. De omvang van de investeringssom wordt nader uitgewerkt.

b) Bereikbaarheid (fysiek): infrastructuur

Optimalisatie van de multimodale netwerken en achterlandverbindingen binnen Zuidwest-Nederland levert een bijdrage aan de economische structuurversterking, inclusief het vestigingsklimaat. Dit betekent dat er ingezet moet worden op het robuust en knelpuntvrij functioneren van deze netwerken en verbindingen. Tevens is het zaak dat de verschillende bedrijfslocaties op een adequate wijze hierop zijn aangesloten.

Prioritaire acties:

Investeringsacties die op korte termijn een directe versterking van het vestigingsklimaat betekenen, behelzen:

- Maatregelen/reconstructie knooppunt Zoomland A58/A4, De Stok A58/A17 en Princeville A58/A16 ten behoeve van doorstroming en veiligheid;
- Opheffen knelpunten buisleidingenstraat regio (Hollands Diep en Zuidwest-Roosendaal);
- Realisatie Buitencontainerterminal Bergen op Zoom en containerterminal(s) in Zeeuwse havens.

Daarnaast is een gezamenlijk belang van rijk en regio om onderzoek te doen naar:

- Optimalisering doorstroming autosnelwegennet, met als elementen: verhoging capaciteit A58 West-Brabant (Princeville-Markiezaat), bewerkstelligen verduurzaming en doorstroming snelwegontwerp A58 (Innov A58);
- Optimalisering goederenvervoer per spoor, met als elementen: TEN-T studie spoornetwerk Vlaams-Nederlandse Delta, ontwikkelen Railservicecenter Moerdijk, Spoorboog Zeeland-Antwerpen, verbeteren spooraansluiting bedrijfslocaties op hoofdrailnet;
- Optimalisering goederenvervoer over water, met als elementen: capaciteitsverruimende maatregelen

sluizen noord/zuid-as (Krammer/Volkerak/Kreekrak, incl. realisering Schelde-Seine-verbinding);

- Optimalisering buisleidingenstraat tussen Mainports Rotterdam-Antwerpen, met als elementen: verbeteren buisleidingaansluiting bedrijfslocaties, west-oost-tak buisleidingenstraat ten behoeve van verbinding met chemiecomplexen Noordrijn-Westfalen.

Gevraagde inspanning:

Commitment van alle betrokken partners bij versnelde uitvoering van onderzoek en oplossing van knelpunten.

2.8 Technologieontwikkeling

Voor de drie economische speerpunten, te weten Biobased Economy, Logistiek en Maintenance speelt technologie ontwikkeling een belangrijke rol voor de innovatie die in de komende jaren verder moet plaatsvinden voor de structuurversterking van de regio Zuidwest-Nederland. Innovatie is immers van kennis geld maken. Maar dan moet die kennis wel eerst gegenereerd worden, hetzij in de regio, hetzij erbuiten. In het bijzonder denken wij hier aan de volgende technologiesectoren met bijbehorende specialisaties:

- Agro-industrie: optimale teelten (land en aquatisch), bodemvruchtbaarheid, biomassa-ontsluiting, bioraffinage, sluiten van organische en anorganische kringlopen, food (downstream)processing;
- Chemie: biotechnologische conversie (fermentatie), groene chemie, nieuwe katalytische processen (inclusief zeolieten), smart (functionele) materialen;
- Procesindustrie: smart links binnen clusters, energiebesparing, modelleren, engineering en apparaatkunde, downstream processing;
- Logistiek: big data, ICT, remote sensing, automation, robotisation;
- Maintenance: repairtechnieken, smart sensing & materials, composites, non-destructive testing, automation, robotisation, drone technology;
- High Tech Systems & Materials: smart industry, flexible manufacturing, de digitale fabriek;
- Design en Ontwerpen: de creatieve sector wordt actief betrokken in relevante cross-overs.

Prioritaire acties:

Op technologiegebied is een versnelling nodig op een aantal van de hierboven genoemde aandachtsgebieden, die zullen leiden tot een steviger verankering van kennisinstellingen en tot samenwerking tussen kennisinstellingen en bedrijfsleven:

- Het aantrekken van kennisinstellingen met voldoende fte's die essentieel zijn voor kennisgeneratie en kennisverwaarding;
- Samenwerking met universiteiten, hogescholen, Centres of Expertise/Centra voor Innovatief Vakmanschap binnen en buiten de regio, inclusief partijen in Vlaanderen;

- Het opzetten van public private partnerships (PPP's) tussen kennisinstellingen en bedrijfsleven;
- Versterking van toplocaties in de Delta Region.

Na twee jaar moeten de volgende resultaten zijn geboekt: TNO is met een aanzienlijk groter contingent fte's aanwezig op de GCC. ECN is daar inmiddels gevestigd en voor een vestiging op Nieuw Prinsenland is de WUR gecommitteerd. Er zijn inmiddels PPP's gerealiseerd voor Biobased Economy en Maintenance. Elk van de economische speerpunten heeft een pilot of demo op basis van nieuwe technologie. Het onderwijs- en onderzoeksveld zijn hier bij betrokken via universiteiten, hogescholen, CoE's en/of CIV's.

Gevraagde inspanning:

Financiering komt uit de eigen bijdrage van bedrijven en instellingen met daarop een multiplier vanuit H2020, Interreg, OP-Zuid, etc. Essentieel is ondersteuning van de overheid in gevallen dat vanuit de regio financieringsaanvragen worden ingediend die onderdeel uitmaken van dit Actieplan.

Aan overheden wordt daarnaast beleidsinzet gevraagd (menskracht, partnership, netwerk) voor de verdere technologieontwikkeling. Voor een periode van twee jaar gaat het hierbij om een bedrag van € 300.000, -.

2.9 Acquisitie

Meer aandacht voor acquisitie is een wezenlijk element in de realisering van de versnellingsagenda; wezenlijk om de in te zetten acties en high impact projecten tot een succes te maken. Doelstelling van acquisitie is het aantrekken, behouden en verder uitbouwen van (buitenlandse) investeringen door bedrijven en onderzoeksinstituten in Zuidwest-Nederland.

De kracht van de regio dient als basis voor het identificeren van kansen voor de regio. Voor behoud en groei van werkgelegenheid is op korte termijn het beste resultaat te verwachten vanuit een 'Market Access' benadering. Het zoeklicht staat hierbij op (buitenlandse) bedrijven die toegang zoeken tot een nieuwe afzetmarkt en daarvoor verschillende ondersteunende faciliteiten nodig hebben.

Ruim driekwart van de leads in Zuid-Nederland bestaan uit sales, logistieke (en lichte assemblage) en service activiteiten. Meer focus op proactieve acquisitie (proactief benaderen met generieke boodschap) in kansrijke regio's in Nederland en in het buitenland kan zorgen voor een toename van leads en daarmee uiteindelijk leiden tot nieuwe investeringen.

Voor de lange termijn dient de focus aangevuld te worden met een 'Technology Access' benadering, waarbij voor Zuid-West Nederland de industriële basiskracht voor de regio zit in chemie & biobased, agro-food en maintenance/aerospace sectoren. Het gaat bij Technology Access om (buitenlandse) bedrijven die toegang zoeken tot een bepaalde technologie voor eigen productontwikkeling voor de wereldwijde markt. De focus in de uitvoering dient met name te liggen op proactieve en strategische acquisitie, het proactief benaderen van één bedrijf met een op maat gemaakte (technologie) propositie. De extra investeringen in technologie zijn echter zeer gewenst gezien de hogere toegevoegde waarde die wordt gecreëerd door bedrijven.

De derde hoofdactiviteit is het CID programma. Dit programma richt zich op het actief onderhouden van contacten met reeds gevestigde (buitenlandse) bedrijven in de regio ten behoeve van behoud, groei, verplaatsing en uitbreiding. Daarnaast is het de basis voor het opbouwen van een netwerk en kennis over bedrijven, markten en sectoren.

Op het gebied van acquisitie zijn diverse partijen en organisaties actief. Een eenduidige en consistente communicatie door de verschillende sleutelpartijen en de topclusters op dit vlak is belangrijk. BOM en Rewin zullen moeten komen tot een nieuw samenwerkingsverband en daarnaast kijken naar aansluiting met de activiteiten van Impuls Zeeland en NFIA. Gezamenlijk zijn zij de aangewezen partijen om in onderlinge afstemming, en waar nodig in gezamenlijkheid, vorm te geven aan het strategisch acquisitieplan.

Prioritaire acties:

Genoemde ontwikkelingsmaatschappijen in onze regio zijn voornemens een start te maken om in onderlinge afstemming de volgende acties op te zetten:

- Identificeren van kansen van de regio vanuit haar kracht;
- Vertaling van de kansen in een toegesneden (strategisch) acquisitieplan (zowel Market Access als Technology Access);
- Ontwikkelen van proposities in de speerpunten binnen de regio;
- Intensiveren van het zogeheten Current Investor Development programma, dat het actief onderhouden van contacten met reeds gevestigde (buitenlandse) bedrijven inhoudt.

Gevraagde inspanning:

Belangrijke voorwaarden om het acquisitiebeleid succesvol te laten zijn, betreffen: een gezamenlijke en afgestemde aanpak en uitvoering, verdeling van capaciteit en middelen voor lokale, regionale, nationale en internationale acquisitie, (nog) meer focus richting potentiële markten en voldoende capaciteit voor Current Investor Development. Immers, structureel 'onderhoud' van bestaande relaties is cruciaal voor een goed vestigingsklimaat. Het oogmerk is te komen tot een samenwerkingsconvenant tussen BOM en Rewin, vergelijkbaar met het convenant tussen BOM en Brainport op acquisitieterrein. Met de direct betrokken overheden in de regio Zuidwest zal bekeken worden of de nu beschikbare acquisitiebudgetten voor deze ambities afdoende zijn, of dat er een extra financiële impuls noodzakelijk is.

3 Financiering en uitvoering

Om de beoogde versnelling te realiseren zijn veel middelen nodig. In de bijgevoegde projectfiches komt tot uitdrukking bij wie de betreffende prioritaire acties zijn belegd en hoe de financiering er globaal uit ziet. Zowel de early stage financiering als investeringen voor grootschalige transitie hebben wij ook hierbij voor ogen. Tevens zal cofinanciering nodig zijn voor 'onrendabele toppen'. Een nadere uitwerking volgt, mede in overleg met de rijksoverheid. Daarbij zullen we expliciet de mogelijkheden binnen Horizon 2020, EFRO/OP-Zuid, Interreg Nederland-Vlaanderen, Interreg 2-seas, POP en andere Europese programma's betrekken. Evenals het bestaande instrumentarium vanuit de rijksoverheid, zoals de derde tranche sectorplannen, TKI-middelen en de MIT-regeling.

De hierboven genoemde prioritaire acties zijn voor zover mogelijk aangesloten op andere (lopende) activiteiten vanuit de regio, zoals die van de Strategic Board, RWB, rpA West-Brabant etc. Echter om de beoogde versnelling in samenhang te realiseren, achten wij extra uitvoeringscapaciteit nodig. Wij beraden ons over de organisatievorm (beperkt en pragmatisch) van de gecoördineerde uitvoering van de acties, waardoor het mogelijk wordt om voortgang en samenhang te bewaken en aan te jagen.

4 Tot slot

De transitie van de regio naar een circulaire, dus meer duurzame economie, op basis van een nieuwe toekomstgerichte maakindustrie ('smart industry'), is een uitdagende maar complexe maatschappelijke opgave van alle samenwerkende triple-helix partners. Het is een uitdaging met een langjarige scope die vraagt om gerichte investeringen in economische systeemversterking in de breedste zin van het woord.

Met dit Actieplan geven wij een 'kickstart' aan deze ontwikkeling.

Bronvermeldingen:

Strategische agenda's regio / topclusters

- Koepelvisie en Strategische Agenda Delta Region 2030 / Strategic Board Delta Region 'Slim specialiseren, versneld duurzaam innoveren', Breda, voorjaar 2014
- Regionale InnovatieStrategie voor Smart Specialization (RIS3) van Zuid-Nederland 'De kunst van het combineren', september 2013
- Economische Agenda 2013-2015, provincie Zeeland, 2012
- Economisch Programma Brabant 2020, provincie Noord-Brabant, 's-Hertogenbosch, maart 2012
- Strategische Agenda West-Brabant 2012 – 2020, Regio West-Brabant, 2012
- Agenda Biobased Economy Zuidwest-Nederland 'Agro meets chemistry', provincie Zeeland, provincie noord-Brabant, 2010
- Bussinessplan Biobased Delta ' Verder op weg naar een topregio', voorjaar 2014
- Human Capital Roadmaps Maintenance, Logistiek, Biobased Economy, mei 2013

Onderzoeksrapporten

- Advies over de sociaal-economische kansen van de biobased economy in Zuidwest-Nederland, SER Brabant, SER Zeeland, 2013
- Rapport 'Sociaaleconomische kansen van de biobased economy in Zuidwest-Nederland', CE-Delft, 2013
- Brabant Logistieke Topregio 2030, SER Brabant, 2011
- Economie en perspectieven van Midden- en West-Brabant, Buck Consultants International, 2014

Rijksoverheid

- Rapport 'Regionale hotspots, Broedplaatsen voor innovatie', Adviesraad voor wetenschap, technologie en innovatie, AWTI, oktober 2014)
- Kamerbrief 'Economische structuurversterking: een gezamenlijke opdracht van Rijk en regio's', ministerie Economische Zaken (Kamerstuk 29 697, nr. 17, 20 oktober 2014)
- Actieagenda Smart Industry 'Dutch Industry Fit for the Future', november 2014

Afkortingenlijst

AM&TS	: Aircraft Maintenance & Training School	NHTV	: Nationale Hogeschool voor Toerisme en Verkeer
AWTI	: Adviesraad voor Wetenschap, Technologie en Innovatie	NIFARP	: Netherlands Industrial Fighter Aircraft Replacement Project
Benego	: Belgisch-Nederlands Grensoverleg	OP-Zuid	: Operationeel Programma Zuid-Nederland
BOM	: Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij	POP	: Plattelandsontwikkelingsprogramma
CID	: Current Investor Development	PPS	: Public Private Partnership
CIV	: Centrum voor Innovatief Vakmanschap	REAP	: Regionaal Economisch ActieProgramma
CoE	: Centre of Expertise Biobased Economy	REWIN	: Regionale Ontwikkelingsmaatschappij
DCMC	: Dutch Composite Maintenance Cluster	RIS3	: Research and Innovation Strategy for Smart Specialization
DIWCM	: Dutch Institute World Class Maintenance	ROC	: Regionaal Opleidingen Centrum
DPO	: Defensie Pijpleiding Organisatie	rpA	: Regionaal Platform Arbeidsmarkt
ECN	: Energieonderzoek Centrum Nederland	RWB	: Regio West-Brabant
EFRO	: Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling	R&D	: Research and Development
EU	: Europese Unie	SDR	: Smart Delta Resources
EURES	: European Employment Services	SER	: Sociaal-Economische Raad
EZ	: Economische Zaken	SVB	: Sociale Verzekeringsbank
GCC	: Green Chemistry Campus	SZW	: Sociale Zaken en Werkgelegenheid
H2020	: Horizon 2020	TEN-T	: Trans-European Transport Networks
ICT	: Informatie- en Communicatietechnologie	TKI	: Topconsortia voor Kennis en Innovatie
ISPT	: Institute for Sustainable Proces Technology	TNO	: Nederlandse Organisatie voor toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek
KDC	: Kennis Distributie Centrum	TPTA	: Total Process and Technology Assessment
KI<	: Kennis- en Innovatiecentrum	UAV	: Unmanned Aerial Vehicle
LCW	: Logistiek Centrum Woensdrecht	UWV	: Uitvoeringsinstituut Werknemers Verzekeringen
LWO	: Leer Werk Omgeving	VICOE	: Vitale Circulaire Organische Economie
MIT	: MKB-Innovatiestimulering Topsectoren	ZKL	: Zeeuws Kenniscentrum Logistiek
MKB	: Midden- en Kleinbedrijf		
MVP	: Maintenance Value Park		
NFIA	: Netherlands Foreign Investment Agency		
NGA	: Next Generation Access		

Bijlage 1 - Projectfiches¹ Biobased economy

Naam project	Biobased: agro en chemie, transitie naar groene banen en concurrentiekracht
Context	Om de economische voordelen, onder meer nieuwe afzetmarkten, (behoud van) werkgelegenheid, van de Biobased Economy te kunnen plukken, is een aantal grootschalige transitieprogramma's nodig. De Biobased Delta zet samen met haar triple helix-partners de focus op twee transitieprogramma's, waarbij er een voldoende basis aan feedstock (biomateriaal) regionaal beschikbaar is of op korte termijn kan komen. Zo wordt de transitie naar een nieuwe duurzame economie concreet vormgegeven. Het eerste programma is gebaseerd op de in de regio aanwezige suikers (onder meer via suikerbieten). Deloitte heeft aangetoond dat chemie op basis van C6-suikers (fermentatie) in Noordwest-Europa en met name in Nederland economisch haalbaar is. Het tweede programma is gebaseerd op het gebruik van C5-C6 suikers en lignine uit lignocellulose. Lignine wordt eveneens gezien als een goede basis voor chemie en zeker voor aromatische verbindingen. Lignine komt, naast C5-C6 suikers, beschikbaar uit lignocellulose, via import van (hout)chips en -pellets in Rotterdam, Moerdijk en in Zeeland Seaports. De ontwikkeling van aromatische verbindingen vanuit zowel suiker als lignine is al in de regio ingezet. Op de Green Chemistry Campus zijn TNO en VITO bezig met de ontwikkeling van technologie om te komen tot bio-aromaten. Dit doen zij vanuit het Shared Research Center Biorizon.
Concrete versnellingsactie	Er dient een versnellingsactie gestart te worden die bestaat uit de volgende elementen: een roadmap (inclusief financiering, businesscases, businessmodellen) voor beide transitieprogramma's, ontwikkeling van benodigde infrastructuur (bioraffinage, Green Chemistry Campus, Nieuw Prinsenland), ontwikkelen van de waardeketens (inclusief aanjagen samenwerking), aantrekken van onderzoeksprogramma's, borging van beleid en human capital ontwikkeling. Deels al ingezet via vervolgstudie door Deloitte en intensieve samenwerking met partijen in Rotterdam en Delft.
Resultaat (2 jaar) (projectresultaat + regionale impact)	De resultaten zijn zeer uiteenlopend. Te denken valt aan gerealiseerde businesscase biomassacentrale in combinatie met biomassa cascadering en industriecluster, realisatie van demofaciliteiten, internationale coalities, patenten, realisatie businesscases suikers/ lignine naar chemie, nieuw talent en kennisinstrumenten (bijvoorbeeld lectoraten, MOOC's), opgebouwde projectenportfolio. Financieringsbronnen zijn zeker gesteld. Totale impact van de Biobased Economy-ontwikkeling is doorgerekend op 3.000 nieuwe banen tot en met 2020 (SER). De helft daarvan kan redelijkerwijs toegeschreven worden aan de transitieprogramma's. In de komende twee jaar gaat het met name om behoud van arbeidsplaatsen (500-1.000) en creatie van 500 nieuwe arbeidsplaatsen.
Actiehouder	Biobased Delta (support vanuit triple helix-partners).
Gecommitteerde partijen	Commitment in de regio is hoog. Bedrijven en instellingen die betrokken zijn bij Biobased Delta: Dow, SABIC, DSM, Corbion, SuikerUnie, Cargill, Cosun, Topsector Chemie, ZLTO, TNO, WUR, VITO, CoE BBE, provincies Noord-Brabant, Zeeland en Zuid-Holland, Strategic Board Delta Region. Betrokken MKB: Millivision, Rodenburg, Synbra, Planty Pot/VICOE, Soil Tech, Van Iersel Compost en Blyewerck, Netteenergy, Nimaro Ageno, DSD. Daarnaast is een groot aantal bedrijven en instellingen betrokken bij lopende en afgeronde projecten.
Randvoorwaarden (budget, capaciteit en financieringsbronnen)	Essentieel is extra support (budget) van de (rijks)overheid om de ingezette clusterontwikkeling te versnellen. Het gaat om de volgende randvoorwaarden: - Financiële middelen voor de ondersteuning bij het doorontwikkelen en verbreden van clusters, bewerkstelligen van het juiste ecosysteem voor samenwerking en de koppeling van initiatieven (masterplan) aan de juiste stimuleringsfondsen (€ 1,5 miljoen, waarvan ruim 50% te financieren door rijksoverheid); - Investeringsbudget van € 10-15 miljoen voor het realiseren van demoruimte en benodigde nieuwbouw Green Chemistry Campus, voornamelijk te financieren uit stimuleringsfondsen en rijksoverheidsbijdragen (aanloopverliezen/onrendabele top); overige middelen door andere partners; - Investeringsbudget van € 15-20 miljoen voor het versneld uitvoeren van het research-/ innovatieprogramma, waarvan 50% gefinancierd wordt door stimuleringsfondsen en rijksoverheidsbijdragen en 50% door onderzoekspartners en industriële partners; - Investeringsbudget van € 20 miljoen voor het versneld uitvoeren van geconcretiseerde businesscases, waarvan 50% gefinancierd wordt door stimuleringsfondsen en rijksoverheidsbijdragen.

¹ Voor enkele aandachtsgebieden is geen fiche beschikbaar.

Bijlage 1 - Projectfiches Maintenance

Naam project	Dutch Composite Maintenance Cluster
Context	Composieten worden steeds meer toegepast in de nieuwbouw van kapitaalgoederen. Het lage gewicht en de uitstekende sterkte-eigenschappen zijn voor onder andere de luchtvaartindustrie de reden geweest om het materiaal uitgebreid toe te passen. De ontwikkeling van kennis en kunde op het gebied van composietonderhoud speelt een centrale rol in het behoud van een omvangrijk vliegtuigonderhoudscluster in Zuidwest-Brabant. Als de ontwikkeling van nieuwe kennis en kunde niet gaat plaatsvinden, zal het huidige civiele en militaire onderhoudscluster haar concurrentiepositie verliezen. Nieuwe initiatieven zullen moeilijker tot ontwikkeling komen door het gebrek aan innovatief vermogen in de regio. Echter, met de juiste, geïntegreerde aanpak en ambitie is een flinke economische impact voor de vliegtuigonderhoudindustrie in West-Brabant haalbaar.
Concrete versnellingsactie	Door de industrie is in samenwerking met de Luchtmacht – als belanghebbende partij en eindgebruiker – het initiatief genomen tot de oprichting van het Dutch Composite Maintenance Center (DCMC). De basis van dit expertise center zal liggen in het luchtvaart maintenance cluster rondom de vliegbasis Woensdrecht. De ambitie van betrokken partijen is om op korte termijn in Zuidwest-Nederland een composiet onderhoudscluster te ontwikkelen waar kennis ten behoeve van businessdevelopment, onderwijs en bedrijfsmatige activiteiten naadloos in elkaar passen en waarbij een omgeving met de noodzakelijke gemeenschappelijke infrastructuur wordt gerealiseerd, met een internationale uitstraling en aantrekkingskracht.
Resultaat (2 jaar) (projectresultaat + regionale impact)	De arbeidsplaatsen in de regio Woensdrecht gekoppeld aan zowel de civiele als de militaire kant worden door Fokker op dit moment geschat op circa 250 (directe) arbeidsplaatsen. Dit aantal zal verder oplopen door de vestiging van specifieke bedrijfsactiviteiten, zoals de assemblage van de LCR-robot en het international rotorblade repair center van Airborne (totaal circa 125 directe en indirecte arbeidsplaatsen). Verwacht wordt dat de aantrekkingskracht van het composiet maintenance cluster meer nieuwe activiteiten en bedrijven zal aan trekken. Na 2020, als de F35 wordt opgestart, zal dit aantal zeker verder kunnen oplopen. Met een cross-sectorale aanpak, waarbij kennis en kunde wordt overgebracht naar andere industriële sectoren, is de ambitie om het aantal directe arbeidsplaatsen te laten groeien met meer dan 500 fte's voor de langere termijn (2025).
Actiehouder	Rewin West-Brabant in samenwerking met het Dutch Aerospace Cluster van de Luchtmacht.
Gecommitteerde partijen	Commitment in de regio is zeer hoog. Het initiatief voor de oprichting van het DCMC is mede genomen door Fokker Services, in samenwerking met het Nationaal Lucht- en Ruimtevaart Laboratorium, ondersteund door de Luchtmacht (CLSK/LCW) en het Nederlandse MKB. Naast het initiatief tot oprichting van het DCMC spelen op dit moment meerdere concrete businessinitiatieven in de regio die gerelateerd zijn aan de ontwikkeling van het cluster. Mits de juiste randvoorwaarden worden geboden, overweegt ook het Nationaal Lucht- en Ruimtevaart Laboratorium zich te vestigen in Woensdrecht.
Randvoorwaarden (budget, capaciteit en financieringsbronnen)	Essentieel is extra support (budget) van de (rijks)overheid om de ingezette clusterontwikkeling te versnellen. Ondersteuning is nodig voor: - Het (door)ontwikkelen en verbreden van het cluster en de koppeling van initiatieven aan de juiste stimuleringsfondsen; - Het ondersteunen van de ontwikkeling van het Research Center en het research programma in de eerste jaren van ontwikkeling; - Het ondersteunen van concrete businesscases. Voor dit alles is minimaal € 1,5 miljoen nodig. Financiering zal worden gezocht bij Europese fondsen, zoals H2020, OP Zuid en Interreg. Daarnaast zal een beroep moeten worden gedaan op extra ondersteuning vanuit de overheid om ontwikkelingen en noodzakelijke bedrijfsinvesteringen te kunnen versnellen.

Bijlage 1 - Projectfiches Maintenance vervolg

Naam project	Maintenance Value Park / Ki< Terneuzen
Context	Onderhoudskosten zijn een belangrijke kostenpost voor de procesindustrie. Innovatie op het gebied van Maintenance kan leiden tot een betere concurrentiepositie voor zowel proces-industrie als onderhoudsbedrijven. Maintenance Valuepark (MVP) – centraal gelegen in de Nederlands-Vlaamse Delta – bouwt in Terneuzen aan een uniek ecosysteem met onderhoud in de procesindustrie als centraal thema. Het concept MVP omhelst drie geïntegreerde onderdelen: de Coöperatieve Vereniging 'Kennis- en Innovatie Centrum' (Ki<), de Leer Werk Omgeving (LWO) en het fysieke park. Vanuit de triple helix filosofie zijn nieuwe businessmodellen opgesteld, waarbij vergaande samenwerking tussen de drie O's op basis van open innovatie wordt gestimuleerd. Dit leidt tot structureel efficiënter onderhoud in de procesindustrie. Deze optimalisatie vertaalt zich in lagere onderhoudskosten voor de procesindustrie (installatie eigenaren) en tegelijkertijd margeverbeteringen voor het MKB (onderhoudsbedrijven). Deze ontwikkeling zorgt voor extra werkgelegenheid en hoogwaardige arbeidsplaatsen. De procesindustrie in West-Europa staat onder druk. Het MVP/Ki< draagt bij tot het behoud van deze bedrijven in de regio en daarmee de ondersteunende onderhoudsbedrijven.
Concrete versnellingsactie	De ambitie van betrokken partijen is om binnen vijf jaar een topcluster te ontwikkelen voor onderhoud in de procesindustrie met een internationale participatie en aantrekkingskracht. Het bedrijvenpark zal worden opgezet volgens de inzichten van een modern campusmodel: integratie van operationele en kennisfuncties, toegevoegde waarde als ontwerpcriterium en facility sharing om economies of scale te realiseren. Het Ki< wordt voor de procesindustrie dé kennis- en innovatiebank, die projecten mede uitvoert. Samenwerking en afstemming met het DIWCM draagt zorg voor cross-sectorale verbindingen met andere sectoren en kennisinstellingen.
Resultaat (2 jaar) (projectresultaat + regionale impact)	Realisatie van een modern en goed geoutilleerd bedrijvenpark bij Terneuzen bestaande uit de onderdelen Kennis- en Innovatie Centrum (Ki<), de Leer Werk Omgeving (LWO) en het fysieke park met een kantorenkavel (planning, ontwerp en engineeringfuncties), werkplaatskavel (uitvoerende activiteiten en opslag) en een logistiek kavel waar turn-key een distributiecentrum voor onderhoudsmaterialen zal worden gerealiseerd. De waardecreatie wordt geschat op 10% van het onderhoudsbudget van de procesindustrie. De omvang van het onderhoudsbudget van de procesindustrie in West-Europa wordt geschat op € 2,7 miljard per jaar.
Actiehouder	Valuepark Terneuzen, Coöperatieve Vereniging Ki< (in oprichting).
Gecommitteerde partijen	Bedrijven: Actemium, Altrad, Applus, Arentis, BIS, Cargill, Cofely, Delta, Mourik, Ferris, G4S, H4A, HCI, EIZ, Houtepen, Kaefer, Mammoet, Spie, TMS, Xervon, Yara, Dow Benelux. Kennisinstellingen: DIWCM, HZ University of Applied Science, ROC Scalda. Overige partijen: Impuls-Zeeland, Rewin, Zeeland Seaports, provincie Zeeland, gemeente Terneuzen.
Randvoorwaarden (budget, capaciteit en financieringsbronnen)	Capaciteit (in fte) en budget (in euro) zijn nodig voor de benodigde capaciteit, infrastructuur, kennis- en businesscase ontwikkeling. Financiering komt uit eigen bijdragen van bedrijven en instellingen met daarop een multiplier vanuit Horizon 2020, Interreg, OP-Zuid, etc.

Bijlage 1 - Projectfiches Maintenance vervolg

Naam project	Multimodal Smart Match (MSM) A
Context	Veel grote verladers (producenten, retailers, etc.) zoeken naar mogelijkheden om meer via water en spoor te transporten. De redenen hiervoor zijn: (1) een dreigend tekort aan chauffeurs, (2) dreigende toename van files, (3) kostenbesparing en (4) een vermindering van CO₂ uitstoot. Om vervoer over spoor en water mogelijk te maken zijn echter grote volumes nodig. Veel verladers hebben dit volume niet zelf. Lading bundelen met die van andere verladers is een goede mogelijkheid om de benodigde volumes wel te realiseren. Multimodal Smart Match is opgezet om grote verladers te ondersteunen bij het vinden van deze bundelpartners. Het project is gestart met een concrete vraag van Samsung. Dit bedrijf zocht samenwerkingspartners waarmee een nieuwe treinverbinding naar Hongarije kon worden opgezet. Zelf beschikte Samsung niet over voldoende lading. Inmiddels zijn bij MSM 30 grote internationale verladers aangesloten, zoals: Sabic, Ricoh, Lamb Weston, Fuji, Sensus, IFF, Cloetta, etc. De eerste successen dienen zich al aan. Samsung voert nu met een andere verlader pilots uit om lading gebundeld op het spoor naar Hongarije en Slowakije te vervoeren. Als deze pilots slagen, gaan de partijen gezamenlijk op korte termijn over op spoorvervoer naar deze gebieden. Hiermee kunnen vele honderden vrachtwagens per jaar van de weg worden gehaald. Dit kan een groot financieel voordeel opleveren en de CO₂ uitstoot drastisch verminderen. Deze bedrijven spreken over een potentiële 'game changer' in de logistiek. Naast Hongarije en Slowakije werken twee groepen met circa 10 verladers 'bundelcases' uit voor transport per spoor of water naar Spanje en Turkije. Daarnaast wordt gekeken naar bestemmingen zoals: Polen, Rusland en Engeland. Het project is opgezet door REWIN, BOM, MIDPOINT en NHTV en wordt mede gefinancierd door het REAP. Deze partijen werken bovendien samen met Connekt, die via het landelijke Lean and Green Synchromodaal programma eveneens verladers ondersteunt bij bundeling. De ontwikkelmaatschappijen hebben dit project opgezet, omdat de Brabantse economie erg gebaat is bij goede multimodale verbindingen met het Europese achterland. Hiermee kunnen de bedrijven namelijk snel, duurzaam en voordelig hun marktgebieden bereiken. Dit is een zeer belangrijk vestigingsargument. De samenwerking tussen bedrijven zorgt voor een betere verankering van deze bedrijven in de regio. Het project geeft bovendien uitvoering aan het topsectorenbeleid.
Concrete versnellingsactie	Multimodal Smart Match is voor de ontwikkelmaatschappijen en de NHTV een intensief project. Het kost veel tijd om de community te formeren en te vergroten, data te verzamelen en te beheren, het multimodale netwerk in Europa in kaart te brengen en te houden, potentiële bundelcases uit te rekenen en verladers bij elkaar te brengen. Capaciteit ontbreekt om dit voor een langere periode aan de verladers aan te blijven bieden. Daarom wordt gewerkt aan een contributiemodel waarmee het project zelfstandig voort kan blijven bestaan na de projectperiode. Het is de bedoeling dat de community met verladers gekoppeld wordt aan een neutrale partij zoals de NHTV, die voor hen een groot deel van de bovenstaande werkzaamheden kan uitvoeren. De verladers zouden hiervoor dan een vergoeding, in de vorm van contributie, moeten gaan betalen. Daarnaast zouden de verladers een meer trekkende rol moeten gaan vervullen, bijvoorbeeld door zitting te nemen in een bestuur. Vijf verladers hebben inmiddels aangegeven hierin interesse te hebben. Om van de REAP financiering naar volledige financiering door verladers te gaan, is een overgangperiode nodig. Hiervoor wordt gezocht naar aanvullende financiering. Verder zoeken de ontwikkelmaatschappijen samenwerking met clusters van verladers in andere Europese regio's. De reden hiervoor is dat voor het opzetten van lijndiensten op spoor en water retourlading erg belangrijk is. Voor het opbouwen van een Europees netwerk is eveneens aanvullende financiering nodig.

Bijlage 1 - Projectfiches Maintenance vervolg

Resultaat (2 jaar) (projectresultaat + regionale impact)	MSM moet een zelfstandig opererende 'dienst' worden die verladers ondersteunt bij het vinden van bundelpartners. Door middel van deze dienst worden nieuwe verbindingen over spoor en water richting het Europese achterland opgezet (zoals de verbindingen naar Hongarije, Turkije en Spanje). Goede multimodale verbindingen zorgen voor een concurrerend vestigingsklimaat en een betere verankering van bedrijven in onze regio. Ter toelichting: Bedrijven willen snel, duurzaam en tegen een scherpe prijs hun goederen transporteren. Van oudsher is de regio juist door de mogelijkheid om vanuit hier binnen 24 uur een groot deel Europa te bereiken een gewilde vestigingsplaats. Deze positie staat echter onder druk. Duitsland wordt wegens de groeiende welvaart in Oost-Europa steeds interessanter als vestigingslocatie. Onze regio zal dus extra toegevoegde waarde moeten bieden om de concurrentie met Duitsland aan te gaan. Dit om te voorkomen dat nieuwe vestigers en bestaande bedrijven naar onze oostburen uitwijken. Het hebben van meer en beter multimodale verbindingen is één van de mogelijkheden om dit te doen. Bovendien zorgen samenwerkingsverbanden tussen grote bedrijven als Samsung voor een betere verankering in de regio. Door de samenwerking ontstaan nieuwe voordelige verbindingen, die elders niet gemakkelijk te realiseren zijn.
Actiehouder	REWIN, BOM, MIDPOINT.
Gecommitteerde partijen	30 grote internationale verladers die in Noord-Brabant vestigingen hebben, Connekt en NHTV
Randvoorwaarden (budget, capaciteit en financieringsbronnen)	- Budget circa € 300.000; - 1 fte projectleiding; - 1 fte businessdevelopment. - Publieke financieringsbronnen: OP-Zuid, Interreg, Trans-Europese vervoersnetwerken (TEN-V).
Naam project	Multimodal Smart Match (MSM) B
Context	Dit project is gelijk en vergelijkbaar met het project Multimodal Smart Match A. In de Kanaalzone bij Terneuzen is er samenwerking met de grote verladers Cargill, DOW, Yara, Otocompu, De Hoop, Ovet en ICL-IP. In de komende jaren wordt samenwerking tussen grote verladers verder geïntensiveerd. Zo zal de ontwikkeling van een control tower voor regie over bundeling en verbeteren modal split worden opgepakt. Samenwerking met het project (Multimodal Smart Match) in Noord-Brabant wordt nagestreefd. De eerste gesprekken zijn gevoerd. Een dergelijke brede regionale samenwerking is een unieke gebeurtenis in de logistieke wereld. Ook worden in 2015 initiatieven genomen om grote verladers in het Sloegebied aan te laten sluiten bij dit project. Ook Zeeland Seaports (ZSP) sluit aan bij deze ontwikkelingen.
Concrete versnellingsactie	Zie fiche Multimodal Smart Match A.
Resultaat (2 jaar) (projectresultaat + regionale impact)	Zie fiche Multimodal Smart Match A. In aanvulling hierop kan worden vermeld dat de initiatieven en de samenwerking in Zeeland zijn ondergebracht in het project MSM.
Actiehouder	ZSP, EIZ en provincie Zeeland.
Gecommitteerde partijen	De grote verladers in Zeeland, HZ, provincie Zeeland, Zeeuws kenniscentrum Logistiek (dependance kennis DC)
Randvoorwaarden (budget, capaciteit en financieringsbronnen)	- Budget circa € 250.000 (2015-2019); - 0,5 fte projectleiding; - 0,5 fte businessdevelopment. - Publieke financieringsbronnen: OP-Zuid, Interreg, Trans-Europese vervoersnetwerken (TEN-V).

Bijlage 1 - Projectfiches Energie en grondstoffen

Naam project	Smart Delta Resources (SDR)
Context	De regionale procesindustrie, waaronder de chemie, food, basismetaalindustrie en de energiesector, in de Zuidwestelijke Delta omvat een industrieel ecosysteem van wereldformaat. Het energie- en grondstoffengebruik van betreffende procesindustrie maakt een aanzienlijk deel uit van haar productiekosten. De internationale concurrentiepositie staat om die reden sterk onder druk door de lage energie- en grondstofprijzen elders in de wereld, onder andere door de invloed van schaliegas. Dit drukt sterk op de concurrentiepositie en regionale economische ontwikkeling van met name deze grondstoffen- en energie-intensieve sectoren, die een belangrijke motor zijn voor zowel de regionale als nationale economie. De regionale procesindustrie heeft in de afgelopen jaren al een hoge graad van proces-efficiency bereikt binnen de eigen industriële procesvoering. Verder zijn tussen bedrijven onderling in de regio eerste stappen gezet in de koppeling van reststromen en restwarmte. Er lijken echter nog aanzienlijke verbeteringen mogelijk in een effectief energie- en grondstoffengebruik. Haalbaar door zowel breed, cross-sectoraal tussen bedrijven in de procesindustrie samen te werken als binnen ketens. Zo kunnen echte game-changers gerealiseerd worden. Om de beoogde synergie en daarmee kostenbesparingen te realiseren, hebben 11 energie- en grondstof-intensieve bedrijven in de Zuidwestelijke Delta in 2013 het Smart Delta Resources platform opgericht (hierna SDR platform).
Concrete versnellingsactie	SDR is gestart met de uitvoering van bedrijvenscans – de zogenaamde TPTA's (Total Process and Technology Assessments) worden eind 2014 opgeleverd – en de uitwerking van enkele reeds geïdentificeerde koppelingsmogelijkheden. De concrete versnellingsactie bestaat uit het versneld ontwikkelen en realiseren van businesscases, onder andere op basis van de uitkomsten van de TPTA's. Voorbeelden: warmte-, CO₂-, water- en H₂-koppelingen. Inzicht in de aanwezige, economisch aantrekkelijke grondstof-, energie- en reststromen biedt ook mogelijkheden voor gerichte acquisitie.
Resultaat (2 jaar) (projectresultaat + regionale impact)	Projectresultaat: Enkele gerealiseerde koppelingen en een portfolio van diverse koppelingsmogelijkheden die in de jaren daarna worden uitgewerkt. Regionale impact: Direct: Door het concurrerend houden van de kapitaals- en energie-intensieve (maak) industrie worden veel directe banen in de regio behouden. Indirect: Gezien de positie in de keten van energie- en grondstofintensieve bedrijven wordt een belangrijke multiplier voor de indirecte werkgelegenheid (onder andere maintenance dienstverleners) verwacht.
Actiehouder	SDR Board
Gecommitteerde partijen	Bedrijfsleven: Arcelor Mittal Gent, Cargill, Delta, Dow Benelux, ICL-IP Terneuzen, Lamb Weston-Meijer, Sabic Bergen op Zoom, Styron, Suiker Unie, Yara Sluiskil, Zeeland Refinery. Overige partijen: Impuls Zeeland, Rewin, Zeeland Seaports, provincies Zeeland en Noord-Brabant, ministerie EZ, ECN, ISPT, HZ.
Randvoorwaarden (budget, capaciteit en financieringsbronnen)	De opstartfase 2014/2015 (onder andere uitvoering TPTA's) wordt gefinancierd door bijdragen van het bedrijfsleven (>50% totaal) en overheden (provincie Zeeland en ministerie EZ). Daarnaast is er sprake van een aanzienlijke in-kind bijdrage door de deelnemende bedrijven. Voor het uitvoeren van de versnellingsagenda, dat wil zeggen het daadwerkelijk realiseren van koppelingen, is (financiële) ondersteuning gewenst voor onder andere: - Uitwerken business cases; - Voorbereiding EU-calls (onder andere voor uitvoering demoprojecten); - Afdekken van financiële risico's; - Programmamanagement.

Bijlage 1 - Projectfiches Energie en grondstoffen vervolg

Naam project	Garantiefonds projectontwikkeling
Context	In de regio West-Brabant zijn de afgelopen jaren mogelijkheden voor warmtekoppelingen geïnventariseerd. Daaruit zijn veel mogelijke koppelingen op het industrie- en haventerrein Moerdijk naar voren gekomen, samengevat onder de noemer Energyweb XL. Daarvan zijn tot nu toe twee kleinere koppelingen gerealiseerd. Voor de meest haalbare koppelingen zijn businessanalyses gemaakt. De investeringen voor realisatie zijn in de orde van € 40 miljoen. Dit zijn investeringen met lange terugverdientijden. Het blijkt dat de stap van projectontwikkeling moeilijk te nemen is: er moeten dan serieuze investeringen worden gedaan in projecten die nog vrij onzeker zijn. Er is geen natuurlijke partij die dat risico wil nemen. Deze koppelingen passen goed binnen de (inter)nationale ontwikkelingen om meer aandacht te geven aan het belang van warmte in de energievoorziening en –besparing.
Concrete versnellingsactie	De provincie Noord-Brabant heeft vorig jaar een garantieregeling ingericht om projecten van de grond te krijgen. Op basis daarvan voert een marktpartij momenteel de projectontwikkeling van een reststroomkoppeling uit. De provincie meent dat dit een effectieve vorm van ondersteuning is, die ze op grotere schaal wil inzetten. Daartoe wil ze dit instrument op basis van de opgedane ervaring nog verder ontwikkelen. Op hoofdlijnen komt het op het volgende neer: de provincie richt een garantiefonds in dat de kosten van projectontwikkeling garandeert. Aanvragen voor deze garantie zullen door middel van een externe due diligence worden beoordeeld op onder andere de volgende aspecten: is het project rendabel (dit betekent dat investeringen zich kunnen terugverdienen), is er commitment bij de betrokken bedrijven, de kwaliteit van het voorstel van de projectontwikkeling. De projectontwikkeling moet resulteren in financial close van het project. Na de projectontwikkeling zijn de risico's van de projecten te overzien. De provincie Noord-Brabant onderzoekt op dit moment of zij een organisatie wil gaan oprichten die investeert in dergelijke koppelingen en die ze ook gaat exploiteren (mogelijk in PPS verband). Er is vanuit de markt overigens ook interesse om deze rendabele projecten te exploiteren. Binnen Energyweb XL zijn er subprojecten, die zich in verschillende fasen bevinden: - Middenweg (stoom): uitwerking; - Spiepolder (warmte/CO₂): start-up; - Logistiek Park Moerdijk/LPM (totaal energieneutraal): ideevorming.
Resultaat (2 jaar) (projectresultaat + regionale impact)	Resultaat: na twee jaar zijn twee majeure projecten ontwikkeld en zijn deze projecten gereed voor uitvoering. Regionale impact: dit resulteert in directe werkgelegenheid voor de aanleg, gekoppelde werkgelegenheid door behoud/groei van betrokken bedrijven en indirecte werkgelegenheid (maintenance, dienstverlening).
Actiehouder	De provincie Noord-Brabant zal het garantiefonds uitwerken, inrichten en beheren op voorwaarde dat de daarvoor benodigde financiële middelen beschikbaar zijn. De provincie heeft al een Energiefonds opgericht, dat investeringen kan doen in rendabele warmteprojecten. Daarnaast heeft de provincie naar aanleiding van de tussenevaluatie van de Energieagenda besloten om sterker in te zetten op verduurzaming van de energievoorziening.
Gecommitteerde partijen	Het Havenschap Moerdijk is nauw betrokken bij deze ontwikkelingen op het bedrijventerrein. Het is ook eigenaar van twee warmtekoppelingen die afgelopen jaren op het terrein zijn ontwikkeld. Verduurzaming is ook één van de hoofdthema's in de Havenvisie van het Havenschap, naast het verzilveren van groeikansen in overslag en werkgelegenheid. De gemeente Moerdijk is nauw betrokken bij deze ontwikkelingen. Reductie van de CO₂-emissie is ook één van de hoofdthema's in de gemeentelijke milieuvisie. Bedrijven waar businesscases zijn ontwikkeld, zijn alle gecommitteerd. Zij hebben gecofinancierd in de opstelling van de businesscases. Concreet: Stolthaven, GCA, Ardagh-Glass, verenigde tuinders in de Spiepolder te Zevenbergen, Shell.

Bijlage 1 - Projectfiches Energie en grondstoffen vervolg

Randvoorwaarden (budget, capaciteit en financierings-bronnen)	De projectontwikkeling moet leiden tot financial close. Dit moet mogelijk zijn bij de rendabele projecten (eventueel ook met middelen uit het Energiefonds Brabant). De investeringen worden daarbij door marktpartijen gedragen. Wat nog ontbreekt, zijn financiële middelen voor het garantiefonds voor projectontwikkeling. Na succesvolle projectontwikkeling kunnen de kosten worden ondergebracht in de financiering van het project. Het fonds kan de middelen vervolgens weer inzetten voor het ontwikkelen van een volgend project, op den duur ook op andere locaties. Er zijn al projecten geïdentificeerd in Bergen op Zoom, Roosendaal en Dinteloord. Uitgaande van projectontwikkelkosten van 10% van de investering gaat het om benodigde middelen voor een garantiefonds in de orde van € 4 miljoen.
Naam project	Transport per buisleiding
Context	1. Transport van energie en grondstoffen via buisleidingen legt geen beslag op de kostbare bovengrondse ruimte. De eerder beschreven uitwisselingen van energie en grondstoffen zijn gericht op het toepassen van deze modaliteit. Buisleidingen kunnen echter ook ruimer worden toegepast. Daartoe ligt al een buisleidingstraat van Rotterdam via Moerdijk naar de omgeving Antwerpen. Deze leidingstraat zit tegen de top van zijn capaciteit. Inspectie van bestaande leidingen is belangrijk, ook in verband met veiligheidsaspecten. Daarvoor is innovatie op het gebied van 'intelligent pigs' nodig. Het onderhoud van de buisleidingen zelf levert ook werkgelegenheid op. 2. CO₂ is naast een broeikasgas ook een groeigas: veel glastuinbouwers gebruiken CO₂ om de groei van hun planten te bevorderen. Dit CO₂ produceren de tuinders vaak door verbranding van aardgas. Bij de chemische industrie in Bergen op Zoom en in Antwerpen komt ook CO₂ vrij in een zuivere, bruikbare vorm. Tuinders in Nieuw Prinsenland (Dinteloord), Steenberg en Rilland zouden deze CO₂ goed kunnen gebruiken. Voor het transport van CO₂ vindt op dit moment onderzoek plaats naar de mogelijkheden om dit te doen deels via de buisleidingenstraat en deels via een oude DPO-leiding (DPO = Defensie Pijpleiding Organisatie), die loopt van Pernis via Woensdrecht naar Hansweert (Kruiningen). Die leiding is al enige tijd buiten gebruik, waardoor het rijk verplicht is die leiding uit de grond te verwijderen. Daarmee zijn kosten gepaard in de orde van € 6 miljoen. Naar verwachting is de investering wel kostendekkend, maar niet voldoende rendabel om 'de markt' deze investering te laten doen (rendement van minder dan 6% bij een looptijd van 20 jaar). Het rijksprogramma 'Kas als energiebron' zal ervoor zorgen dat tuinders geen eigen CO₂ meer produceren. Ze moeten dan de beschikking krijgen over CO₂ van andere bronnen.
Concrete versnellingsactie	1. De provincie is voornemens om samen met partners onderzoek te gaan doen naar het verder optimaliseren van duurzaam en veilig transport door buisleidingen in de driehoek Rotterdam-Antwerpen-Ruhrgebied. Dat vraagt om oplossingen voor geconstateerde knelpunten in buisleidingen. De regio neemt het initiatief voor een planstudie Innovaties Buisleidingen. In samenwerking met bedrijfsleven en kennisinstellingen wordt onderzocht hoe deze modaliteit als smart & green transport kan bijdragen aan duurzaam, veilige bulk transport. In 2015 ontwikkelt de provincie de planstudie met partners. Najaar 2015 zal de provincie voor de uitvoering van deze planstudie Europese TEN-t subsidie aanvragen. Naar verwachting zal het onderzoek in 2016 starten. 2. Op basis van lopend onderzoek is op korte termijn duidelijk onder welke condities er een businesscase is om de DPO-leiding in te zetten voor CO₂-transport. Als die condities vervuld worden, is de leiding in twee jaar operationeel.

Bijlage 1 - Projectfiches Energie en grondstoffen vervolg

Resultaat (2 jaar) (projectresultaat + regionale impact)	Resultaat: 1. Inzicht in mogelijkheden om meer transport via buisleidingen te laten plaatsvinden in de driehoek Rotterdam-Antwerpen-Ruhrgebied. 2. Besluit over het leveren van CO₂ aan tuinders die daarvoor dan geen fossiel gas meer behoeven te verstoken om CO₂ te produceren. Dat resulteert in vermindering van het gasverbruik en vermindering van de regionale CO₂-emissie. Regionale impact: 1. Buisleidingen zijn van economisch belang voor de chemische industrie in Noord-west Europa. De Vlaams-Nederlandse Delta wil uitgroeien tot het 'petrochemische hart' van Europa in 2040, dat zich onderscheidt door duurzaamheid, efficiëntie, ruimtelijke kwaliteit en kennis. Een sterk grensoverschrijdend buisleidingennetwerk is hiervoor een belangrijke voorwaarde. 2. Tuinders beschikken over zuivere CO₂ wat resulteert in betere concurrentiekansen voor de betrokken tuinders. Dit verbetert ook de propositie van tuinbouwcentra als het AFC Nieuw Prinsenland.
Actiehouder	1. Provincie Noord-Brabant. 2. Visser en Smit Hanab.
Gecommitteerde partijen	1. Leveranciers van CO₂ (Air Liquide Bergen op Zoom en Antwerpen), afnemers van CO₂ (tuinders in Brabant en Zeeland), Avans, BOM, Impuls Zeeland. 2. Leveranciers van CO₂ (Air Liquide Bergen op Zoom en Antwerpen), afnemers van CO₂ (tuinders in Brabant en Zeeland), Avans, BOM, Impuls Zeeland.
Randvoorwaarden (budget, capaciteit en financieringsbronnen)	1. Samen met partners stelt de provincie komend jaar het onderzoeksbudget vast. De randvoorwaarden voor de implementatie van de onderzoeksresultaten staan nog niet vast. Daarover maakt de provincie Noord-Brabant in een later stadium afspraken. 2. Financiële betrokkenheid van de overheid is noodzakelijk om dit project te kunnen realiseren. Dit kan mogelijk ook in de vorm van garanties, die een lagere rente voor financiers acceptabel maken.

Bijlage 1 - Projectfiches Ondernemerschap

Naam project	Optimaal ecosysteem voor MKB ondernemerschap in Zuidwest-Nederland
Context	Via de topsectoren- aanpak rondom Biobased Economy, Logistiek en Maintenance wordt het MKB beter in staat gesteld om nieuwe innovaties snel naar de markt te brengen. Echter, "...the success of innovation is for 77% determined by the social aspects of innovation and 23% by the technological aspect..." (2014, Panteia). Het stimuleren en faciliteren van ondernemerschap vraagt dus om meer dan alleen het geven van support op technologisch vlak. Sterke ecosystemen helpen ondernemers juist op alle aspecten van ondernemerschap en jagen nieuw ondernemerschap aan. Als 'return on investment' zorgen deze ecosystemen voor de noodzakelijke reuring, introductie van nieuwe producten, en het aanjagen van innovatie bij grote bedrijven. Dit soort ecosystemen zijn ook essentieel voor het succes van incubators, zoals Green Chemistry Campus, Aviolanda, Nieuw Prinsenland, DOK42, en starterscentra. Om kennis continue om te zetten in kassa moet ondernemerschap steeds worden gestimuleerd. Stimuleren van ondernemerschap en ondersteunen van jonge innovatieve ondernemers moeten gezien worden als een proces waarin diverse actoren een rol spelen. Zoals: het creëren van awareness voor ondernemerschap (via onderwijs), coaching van potentiële starters, werkplekken binnen de kennisinstelling, (laagdrempelige) incubators voor beginnende start-ups (starterscentra), incubators/ campussen/bedrijfsverzamelgebouwen en coaching gedurende de diverse stadia van ondernemen.
Concrete versnellingsactie	Opstellen van een gecoördineerd MKB-programma Ondernemerschap rondom de kennisinstellingen, starterscentra, toplocaties /incubatiecentra en coaching in Zuidwest-Nederland. Realisatie van dit programma en de benodigde support voor infrastructuur (zowel hardware als software) bij ROC, Hogescholen, starterscentra en toplocaties. Opstellen businesscase rondom TechBUZZ initiatief ROC West-Brabant.
Resultaat (2 jaar) (projectresultaat + regionale impact)	Een coherent ondersteuningsprogramma met alle partijen binnen en buiten de regio. Sterke ecosystemen rondom toplocaties en campussen door meer intensieve en afgestemde MKB dienstverlening en programmering. Versterken van de acquisitie-propositie voor nieuw te vestigen innovatief MKB. Uitwerking businesscase rondom ROC TechBUZZ incubator (inclusief gecommiteerde financiering). Resultaat: 20 actieve MKB clusters die zijn aangesloten op de strategische agenda van de regio. Daarmee vitaliteit van de regionale economie en concurrentiekracht. Betrokkenheid van deze clusters bij diverse regionale, nationale en internationale stimuleringsprogramma's (OP-ZUID, Interreg, H2020).
Actiehouder	ROM's Zuidwest-Nederland: Rewin, Impuls Zeeland en BOM.
Gecommiteerde partijen	Onderwijs & valorisatie: NHTV, Avans, ROC. Incubatie en doorontwikkeling: GCC, Maintenance Valuepark Terneuzen, Aviolanda en Nieuw Prinsenland. Coaching & MKB advies: KvK, DPI Value Center, DIWCM, ZLTO, starterslift, starterscentra, Stratos, Made in Brabant en Financieringspoort, etc.
Randvoorwaarden (budget, capaciteit en financieringsbronnen)	Gegarandeerde cofinanciering (en daarmee capaciteit) van gecommiteerde partijen om tot een gecoördineerde en intensieve samenwerkingsaanpak te komen (€ 3,5-5 miljoen). TechBUZZ heeft naar verwachting € 0,5-1 miljoen (éénmalige) investeringskosten. De onrendabele top en de aanloopverliezen moeten uit de businesscase duidelijk worden.

Bijlage 1 - Projectfiches Human Capital

Naam project		Intensivering samenwerking Bedrijfsleven en Onderwijs
Context		Met dit project wordt gebruik gemaakt van de mogelijkheid die de Regeling cofinanciering sectorplannen in 2015 biedt. In de zogeheten derde tranche zullen de middelen uit deze regeling specifiek worden ingezet voor bevordering binnen verschillende sectoren van trajecten als 'van-werk-naar-werk' en 'van-werkloosheid-naar-werk' (omscholings- of bijscholingstrajecten voor werknemers). De regio verwacht dat intersectorale samenwerking in de vorm van een sectorplan met een regionale insteek kan bijdragen aan een oplossing van knelpunten op de arbeidsmarkt, met de nadruk op een betere samenwerking en aansluiting van het onderwijs op het bedrijfsleven. Accent ligt hierbij op het scholen van technisch personeel.
Concrete versnellingsactie		Het indienen van een breed gedragen regionaal sectorplan zo spoedig mogelijk na openstelling (1 januari 2015).
Resultaat (2 jaar) (projectresultaat + regionale impact)		Met extra middelen voor omscholing en bijscholing wordt de kwalitatieve mismatch op de arbeidsmarkt weggewerkt en de flexibiliteit van werknemers vergroot. Hierdoor zal de regio over twee jaar beschikken over beter (technisch) geschoold personeel dat flexibeler inzetbaar is. De impact wordt groter naarmate meer werkgevers zich zullen aansluiten het sectorplan.
Actiehouder		Initiatiefnemer: gemeente Bergen op Zoom.
Gecommitteerde partijen		Momenteel wordt een programmteam geformeerd. Hierin zullen onder andere (regionale) overheden, (georganiseerd) bedrijfsleven, werknemersvertegenwoordiging en UWV participeren.
Randvoorwaarden (budget, capaciteit en financieringsbronnen)		- Begeleiding ministerie SZW; - Budget voor inrichten Projectorganisatie; - Commitment en cofinanciering bedrijfsleven; - Commitment vanuit de regio.
Naam project		Grensoverschrijdende arbeidsmobiliteit
Context		Ter bevordering van de door ons gewenste arbeidsmobiliteit de grensarbeid tussen de regio Zuidwest-Nederland en Vlaanderen vergemakkelijken. Nu zijn vaak zaken van juridische en sociale aard, alsook culturele grensbarrières belemmerend.
Concrete versnellingsactie		1. In kaart brengen wat het vraag-en aanbod is van Vlaanderen en ZW-Nederland (uitvoeren van onderzoek). Vervolgens dit matchen met de arbeidsmarkt in Zuidwest-Nederland. 2. Inrichten van een infopunt grensarbeid.
Resultaat (2 jaar) (projectresultaat + regionale impact)		1. Naar aanleiding van een onderzoek is in kaart gebracht waar de kansen liggen op de arbeidsmarkt voor grensoverschrijdende arbeidsmobiliteit en waar eventuele belemmeringen zijn. - Er is een samenwerking tussen Vlaanderen en Zuidwest-Nederland in de vorm van concrete projecten grensoverschrijdende arbeidsmobiliteit; - Eventuele belemmerende regelgeving is in kaart gebracht en door aansluiting regelvrije zone Noord-Brabant weggewerkt. 2. Infopunt is ingericht en actief voor iedereen die in Vlaanderen wil werken of al werkzaam is.
Actiehouder		Gecombineerde samenwerking provincies, SVB (Bureau België Zaken), EURES en UWV.
Gecommitteerde partijen		Provincie Noord-Brabant, provincie Zeeland, UWV en Benego.
Randvoorwaarden (budget, capaciteit en financieringsbronnen)		- Budget voor uitvoeren onderzoek; - Budget voor uitvoeren van projecten; - Budget voor inrichting van infopunt (huisvesting, inrichting en personele bezetting); - Commitment en cofinanciering provincies, UWV en Benego; - Commitment vanuit de regio; - Aansluiting bij regelvrije zone provincie Noord-Brabant/ provincie Zeeland/ ministeries.

Bijlage 1 - Projectfiches Breedband

Naam project	Versnelling Realisatie Breedband West-Brabant (onderdeel Zuidwest-Nederland)
Context	Veel bedrijven op bedrijventerreinen in West-Brabant beschikken nog niet over glasvezel. Dat gaat ten koste van innovatievermogen en concurrentiekracht. Ook de rurale gebieden waar veelal agrarische bedrijven en particulieren zijn gevestigd, kunnen niet over moderne telecomverbindingen (met name snel internet en digitale televisie) beschikken. De Regio West-Brabant is al langere tijd actief met dit dossier en heeft inmiddels een bestuurlijke taskforce met vertegenwoordigers van direct belanghebbenden gevormd om de samenwerkingsmogelijkheden in het breedbanddossier te onderzoeken.
Concrete versnellingsactie	Onze ambitie is om deze zogenoemde 'witte' gebieden in West-Brabant binnen enkele jaren geheel te voorzien van snelle en toekomstvaste NGA netwerken.
	Daarvoor is nodig: - Het uitvoeren van een gezamenlijke en daarmee kosteneffectieve inventarisatie naar de bestaande netwerken en de omvang van de resterende opgave in aantallen adressen en benodigde investeringsbedragen. Daarbij kan gebruik worden gemaakt van de inventarisatie die ComInfra/DNG in 2013 heeft uitgevoerd en in bezit is van de provincie Noord-Brabant; - Versterking op korte termijn van het regiobureau (van de Regio West-Brabant) met kennis en capaciteit om deze verkenningen goed uit te voeren, om contacten te leggen met financiers en marktpartijen en om uitvoeringsplannen te implementeren; - Het inrichten van een Breedbandloket en het opzetten van een ondersteuningsteam waar bedrijven en maatschappelijke instellingen geholpen kunnen worden met de opzet van breedbandinitiatieven, het inrichten van breedbandcoöperaties en andere samenwerkingsvormen, de aanbesteding, selectie van leveranciers, etc.; - Ondersteuning van de ontwikkeling en toepassing van maatschappelijke en economisch relevante ICT innovaties. Dit in samenwerking met regionale zorg- en onderwijsinstellingen en met de Agro-sector (smart farming).
Resultaat (2 jaar) (projectresultaat + regionale impact)	Op 50 % van de bedrijventerreinen en in 25 % van de buitengebieden zijn vaste NGA netwerken (glasvezel/coax) beschikbaar of zijn er volledig gefinancierde uitrolplannen operationeel; plannen die binnen twee jaar tot de beoogde aanleg leiden.
Actiehouder	Bestuurlijk: Regio West Brabant. Ambtelijk: Regiokantoor (van de Regio West-Brabant)/ programmaleider Breedband.
Gecommitteerde partijen	Gemeenten, provincie Noord-Brabant, BOM, BZW.
Randvoorwaarden (budget, capaciteit en financieringsbronnen)	Nader uit te werken in overleg met de Taskforce Breedband West- Brabant. - <i>Financiering realisatie NGA netwerken</i> Cofinancieringsmiddelen uit het Breedbandfonds Brabant zijn beschikbaar (50 % van de aanleg van passieve netwerken in zogenaamde witte gebieden in de vorm van revolverende leningen en garanties). Daarnaast is 50 % financiering uit de markt (banken en andere investeerders, gemeenten, rijk) en van de aan te sluiten bedrijven en consumenten benodigd. Grove raming van de kosten voor bedrijventerreinen uit ComInfra/DNG onderzoek: 3100 bedrijven op circa 110 bedrijventerreinen á € 3000, - per bedrijf is € 9 miljoen. De kostenraming voor de buitengebieden is op dit moment nog niet bekend. - <i>Capaciteit en financiering projectvoorbereiding</i> Voor het Breedbandloket/ondersteuningsteam zijn capaciteit en financiën benodigd, waaronder (voor-)financiering voor het uitvoeren van onderzoeken, inwinnen van advies en financieel-juridische ondersteuning, communicatie etc. Benodigde budgetten moeten nog nader worden uitgewerkt en zijn mede afhankelijk van de gemeentelijke bijdragen (financieel, capaciteit) aan het Breedbandloket en in de dekking van de realisatiekosten. Voor een periode van twee jaar gaat het globaal om een bedrag van € 200.000, -.

Bijlage 1 - Projectfiches Technologieontwikkeling

Naam project	Technologieontwikkeling
Context	Voor de drie economische speerpunten van de Delta Regio, te weten Biobased Economy, Logistiek en Maintenance, speelt technologieontwikkeling een essentiële rol in de noodzakelijke innovatie, die in de komende jaren plaats moet vinden voor de structuurversterking van Zuidwest-Nederland. Focus binnen de technologieontwikkeling bestaat uit: - Door clustervorming en regionale structuurversterking waarborgen van het technologisch open innovatiesysteem; - Betere verbinding van publieke en private R&D-capaciteit; - Optimale benutting kennis en technologie; - Koppeling van technologische R&D-centra aan overall programma drie topclusters; - Toegankelijkheid en positie MKB borgen binnen R&D en valorisatieprogramma's; - Creëren van massa en focus in publieke R&D-capaciteit (proeftuin). Met name wordt gedacht aan de volgende technologiesectoren met bijbehorende specialisaties: - Agro-industrie: optimale teelten (land en aquatisch), bodemvruchtbaarheid, biomassa-ontsluiting, bioraffinage, sluiten van organische en anorganische kringlopen, food(downstream)processing; - Chemie: biotechnologische conversie (fermentatie), groene chemie, nieuwe katalytische processen (inclusief zeolieten), smart (functionele) materialen; - Procesindustrie: smart links binnen clusters, energiebesparing, modelleren, engineering en apparaatkunde, downstream processing; - Logistiek: big data, ICT, remote sensing, automation, robotisation; - Maintenance: repair technieken, smart sensing & materials, composites, non destructive testing, automation, robotisation, drone technology; - High Tech Material Systems: input Chemelot (Bert Kip) op OP-Zuid heisessie, Middelburg 2-4-2014; - Design en Ontwerpen: actief betrekken creatieve sector in relevante cross-overs.
Concrete versnellingsactie	- Aantrekken van kennisinstellingen met voldoende fte's die essentieel zijn voor de kennisgeneratie en kennisverwaardig; - Samenwerking met universiteiten, hogescholen, Centres of Expertise (CoE's)/Centra voor Innovatief Vakmanschap (CIV's) binnen en buiten de regio, inclusief partijen in Vlaanderen; - Opzetten van Public Private Partnerships (PPP's) tussen kennisinstellingen en bedrijven; - Versterken van toplocaties in de Delta Regio, onder andere: try Campus (GCC), Nieuw Prinsenland, Dinalog, DIWCM, Biobased Innovations Garden Colijnsplaat, Maintenance Valuepark Terneuzen.
Resultaat (2 jaar) (projectresultaat + regionale impact)	Op alle vier actielijnen van de versnelling zijn concrete resultaten geboekt: TNO is met een aanzienlijk groter contingent fte's aanwezig op de GCC, ECN is daar inmiddels geland, op Nieuw Prinsenland is de WUR geëngageerd. Er zijn PPP's gerealiseerd voor Biobased Economy en Maintenance. Elk economisch speerpunt heeft een pilot of demo op basis van nieuwe technologie. Het onderwijs en onderzoek zijn hier bij betrokken via universiteiten, hogescholen, CoE's en/of CIV's.
Actiehouder	Overall: Strategic Board en Stuurgroepen Biobased Economy, Logistiek en Maintenance met relevante partners voor de uitvoering.
Gecommitteerde partijen	Triple helix-partners in Zuidwest-Nederland.
Randvoorwaarden (budget, capaciteit en financieringsbronnen)	Financiering komt uit eigen bijdragen van bedrijven en instellingen, met daarop een multiplier vanuit H2020, Interreg, OP-ZUID etc.

Bijlage 2 - Kenschets regionale economie Zuidwest-Nederland

1. Inleiding

De regio Zuidwest-Nederland¹ ontleent aan de strategische ligging tussen de wereldhavens Rotterdam en Antwerpen grote logistieke en industriële kracht. Er is sprake van een goede bereikbaarheid via water, weg, spoor en buis. De diversiteit aan steden en kleine kernen, waarbij natuur steeds dichtbij is, maakt dat de kwaliteit van leven hoog is. Er is volop ruimte voor de 'menselijke maat'. Recente ontwikkelingen, zoals de sluiting van Philip Morris, hebben omvangrijke impact op de veerkracht van de regionale economie. Dit hoofdstuk gaat kort in op de regionale economie van Zuidwest-Nederland en de speerpunten en kansen waar deze regio zich op richt.

2. Economische massa

Zuidwest-Nederland is een regio met een grote economische massa: circa 450.000 banen bij meer dan 80.000 bedrijven, met een sterke industriële basis.

Van oudsher heeft het gebied (bovengemiddeld) veel werkgelegenheid in de industrie en daaraan gerelateerde sectoren. De industriële werkgelegenheid staat echter al enkele jaren onder druk: in de periode 2008-2012 is het aantal banen afgenomen met bijna 5.700 oftewel

9%. De regio vertegenwoordigt circa 6% van de Nederlandse economie, zowel in termen van werkgelegenheid als toegevoegde waarde. Industrie springt eruit: in Zuidwest-Nederland wordt (met bijna 7,2 miljard euro) meer dan 11% van de toegevoegde waarde in heel Nederland gerealiseerd. In de topsectoren Chemie en Agro & Food realiseert Zuidwest-Nederland een relatief groot aandeel van de toegevoegde waarde. Ook in de topsectoren High Tech Systems en Materialen en Logistiek draagt de regio bovengemiddeld bij aan de toegevoegde waarde.

	Zuidwest-Nederland		Nederland	
	Absoluut	Relatief (%)	Absoluut	Relatief (%)
Agribusiness	3.640	10,6	35.624	6,6
Chemie	3.449	10,0	16.585	3,1
Creatieve industrie	295	0,9	10.872	2,0
Energie	1.535	4,5	28.898	5,4
HTSM	1.775	5,2	33.023	6,1
Life Sciences	76	0,2	2.441	0,5
Logistiek	1.471	4,3	18.251	3,4
Water	403	1,2	3.860	0,7
Totaal topsectoren	12.291	35,7	146.808	27,3
Brede economie	34.440	100,0	536.981	100,0

3. Speerpunten van de regionale economie

Het gebied focust zich met gerichte (regionale) economische programma's op Nederlandse topsectoren en de specifieke regionale kansrijke speerpunten Biobased Economy, Logistiek en Maintenance. Deze inspanningen hebben als primaire drijfveer de evolutie naar een circulaire economie te versnellen, waarbij de industriële basis en knowhow van de regio optimaal wordt benut. Dit wordt beschreven in de Koepelvisie van de Strategic Board Delta Region. Deze koepelvisie vormde ook de basis voor de Slimme Specialisatie Strategie Zuid-Nederland (RIS3). Vanuit deze basis worden businessplannen opgesteld door overheden, ondernemers en kennisinstellingen gezamenlijk.

Logistiek

Afgelopen jaren is er zowel in het Zeeuwse als het Brabantse deel van de regio substantieel geïnvesteerd in het vestigingsklimaat voor logistieke bedrijven, onder andere in multimodale ontsluiting. Ook komende jaren vinden nog forse investeringen plaats: onder meer in overslagcapaciteit in de Zeeuwse en West-Brabantse havens, in sluizen, spoor en in de bereikbaarheid over de weg. Deze investeringen ondersteunen de rol als logistieke corridor, niet alleen tussen de twee mainports, maar vooral ook richting het achterland van West-Europa ('blue banana'). Deze regio ondersteunt met een efficiënte en duurzame logistieke sector de internationale waardepropositie van de mainports.

1. Zuidwest-Nederland: de provincie Zeeland plus de regio West-Brabant (conform de COROP-afbakening van deze regio's voor uniform gebruik van data/cijfers).

Biobased Economy

Voor het speerpunt Biobased Economy werkt de regio al een aantal jaren aan het laden en versterken van de Biobased Delta als economisch concept. In 2014 is een businessplan opgesteld, waarin de triple helix partners samen optrekken. Zuidwest-Nederland is nationaal koploper in de Biobased Economy. Door een jarenlange samenwerking ligt er een gedragen businessplan, waar triple helix partners onder de noemer Biobased Delta werken aan het versterken van de koploperspositie met de focus op: groene grondstoffen, groene bouwstenen en het vergroenen van de procesindustrie. De aanpak van die drie thema's gebeurt onder andere via het versterken van de faciliteiten voor zowel R&D en innovatie als productie, op campussen en toplocaties. Twee goede en aansprekende voorbeelden zijn de Green Chemistry Campus in Bergen op Zoom (met intussen al 16 start-ups en locatie van het Shared Research Centre Bio-aromaten/'Biorizon') en de ontwikkelingen rond Nieuw Prinsenland (vergroening van de procesindustrie rondom de suikerfabriek, waar o.a. bedrijven elkaars restwarmte en restproducten benutten). Biobased Economy is zelden de hoofdactiviteit van bedrijven, maar is kansrijk én urgent als icoon van de transitie van (delen van) de topsectoren Chemie en Agro & Food.

Maintenance

Het derde speerpunt van de regio wordt gevormd door Maintenance. Met de term Maintenance wordt het complete levensonderhoud van (productie)systemen aangeduid. De regio kijkt naar de potentie van Maintenance als 'enabler' voor verschillende sectoren en ketens: de 'industriële sleutel tot duurzaamheid, veiligheid en kostenefficiëntie'. De regio is internationaal kansrijk in enkele veelbelovende niches, zoals aerospace (in samenwerking met Midden-Brabant), maritiem en de procesindustrie/chemie. De regio kent van oudsher al een brede industriector, met veel kapitaalintensieve productiefaciliteiten. Voor Maintenance is bij uitstek ook het duurzaam versterken van het arbeidspotentieel een cruciaal aandachtspunt. Lopende trajecten zijn onder meer het Dutch Institute World Class Maintenance (DIWCM) en het Maintenance Value Park in Terneuzen.

4. Arbeidsmarkt: talent en arbeidspotentieel

Talent en voldoende arbeidspotentieel zijn uiteraard cruciale factoren om alle ambities te realiseren. Dat betekent, behalve in de gaten houden of er geen (forse) tekorten aan arbeidskrachten ontstaan in kwantitatieve zin, vooral ook zorgen dat onderwijs en bedrijfsleven optimaal matchen. De beroepsbevolking van Zuidwest-Nederland heeft een omvang van 464.000 in 2013, met een bovengemiddeld aandeel laag- en middelbaar opgeleiden. De bevolking van de regio blijft voorlopig behoorlijk stabiel (in ieder geval tot 2030), maar de samenstelling van de bevolking verandert fors: het aandeel ouderen groeit en de beroepsbevolking krimpt. Een goede match is cruciaal, met vertegenwoordiging van de relevante spelers, zoals hogescholen en MBO-instellingen. De ontwikkeling van doorlopende leerlijnen voor de speerpunten staan (hoog) op de strategische agenda(s) en human capital roadmaps van de regio. De instroom in technische opleidingen is - zeker gezien de ruimtelijk-economische ambities en speerpunten van de regio- een punt van aandacht, waar ook andere regio's mee te maken hebben. Voor Logistiek is met name het opvoeren van de kennisintensiteit een belangrijk aandachtspunt om de vernieuwing en innovatie optimaal te stimuleren in de sector.

